

Andries van den Bogaerde (1726-1799): politiek, botanica en grootgrondbezit in Brugge en omgeving tijdens de 18de eeuw

In 1781 publiceerde de Rijselse hoogleraar in de botanica François-Joseph Lestiboudois (1759-1815) zijn *Botanographie Belgique, ou méthode pour connaître facilement toutes les plantes qui croissent naturellement ou que l'on cultive dans les provinces septentrionales de la France* (Lille, typ. J. B. Henry, in-8°, 8-XL-334 p.). Lestiboudois was de zoon van de Rijselse geneesheer en hoofdapotheker van het Franse leger Jean-Baptiste Lestiboudois (1715-1804), vanaf 1770 hoogleraar botanica in Rijsel en medepromotor in Frankrijk, samen met Antoine Parmentier (1737-1813), van de aardappel die al méér dan een eeuw in West-Vlaanderen was ingeburgerd maar slechts moeizaam en laat de zuidergrens overstak¹.

Lestiboudois junior vermeldde in zijn boek een aantal merkwaardige tuinen die een bezoek verdienden, *jardins où les botanophiles trouveront de quoi exciter leur goût et leur admiration*. Voor West-Vlaanderen vernoemde hij: Cuvelier, proost van de proosdij van Poperinge²; priester Coleau bij Mr Vandegoustien³ in Poperinge;

1 L. VAN ACKER, *De opkomst van de aardappelteelt in West-Vlaanderen en in West-Europa*, in: Bieckorf, 1962, blz. 321-334; C. VANDENBROEKE, *Agriculture et alimentation (...) dans les Pays-Bas Autrichiens*, Gent-Leuven, 1975, blz. 235-289.

2 Laurent Cuvelier (1731-1809), monnik van de abdij van Sint-Bertinus in Saint-Omer en vanaf 1778 proost van Poperinge. Hij was dus pas een paar jaar in Poperinge toen Lestiboudois langs kwam, zodat de geroemde tuin wellicht al langer bestond en misschien iets te danken had aan een vorige proost. Laurent Cuvelier was ook auteur van een reliëfplan van de Sint-Bertinusabdij. (N. HUYGHEBAERT, *Laurent Cuvelier*, in: *Monasticon Belge*, Tome III, Province de Flandre Occidentale, Premier fascicule, Luik, 1960, blz. 180-181; C. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *Filiation van Renynghe à Poperinghe*, in: *Tablettes*

priester Wierlinck⁴, pastoor van Moorsele; Naviger⁵ van Kemmel bij Ieper; Henderick⁶, Diksmuidestraat in Ieper; Vandeboward in Brugge.

Onder deze laatste geradbraakte naam is het niet moeilijk een Van den Bogaerde te herkennen, meer bepaald de Bruggeling Andries-Lodewijk van den Bogaerde. Ook al leefden toen verschillende volwassen Van den Bogaerdes in Brugge, lijkt Andries-Lodewijk de enige die in aanmerking komt. De andere naamdragers, zonen of neven van hem, behoorden tot een jongere generatie die nog niet de tijd had gehad een plantencollectie op te bouwen⁷. Vooral was Andries-Lodewijk van den Bogaerde een actief lid en waarschijnlijk het laatste bestuurslid van de *Bloemlievende broederschap van de H. Dorothea* waarvan hij het archief bij zich hield na de opheffing⁸.

des Flandres, Tome 10, Brugge, 1973, blz. 379-381; F. DENYS, *De proostdij te Poperinge*, in: Aan de Schreve, 1972, n° 4, blz. 15-20). Van Renynghe vermeldt ook een Jacques Cuvelier, eveneens proost van Poperinge, maar wellicht gaat het om een vergissing in de voor naam. Huyghebaert vermeldt geen andere Cuvelier dan Laurent.

- 3 Het betreft zeer waarschijnlijk Robert van de Goesteene (Poperinge 1725-1788), raadpensionaris van Poperinge (W. VAN HILLE, *Familie van de Goesteene*, in: *Tablettes des Flandres*, Tome 8, Brugge, 1960, blz. 355-379).
- 4 Het betreft Jan Benedictus Vierlinck (1717-1785) – Zie: L. SLOSSE, *Rond Kortrijk*, Roeselare 1904-1914, Deel IV, blz. 1443.
- 5 Waarschijnlijk François de Navigheer, heer van Kemmel, schepen van Ieper, uit de in 1736 in de adelstand verheven familie. Zie: A. MERGHELYNCK, *Recueil de généalogies inédites de Flandre*, Brugge, 1877, A. BONAERT, *Généalogie Navigheer*, in: *Le Parchemin*, 1980 ; L. DUERLOO en P. JANSSENS, *Het Wapenboek van België*, Brussel, 1992, Deel N-Z, blz. 36).
- 6 Het ging om ridder Pierre Hynderick, heer van Theulegoet (1728-1797), advocaat bij de Raad van Vlaanderen, schepen van de kasselrij Ieper. Zie: L. DUERLOO en P. JANSSENS, a. w., Deel F-M, blz. 406; Baron BONAERT, *Les Hynderick de Theulegoet et les Hynderick de Gelcke*, in: *Le Parchemin*, 1983, blz. 316.
- 7 J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, Brugge, 1859, Deel III, blz. 351-352; F. VAN DYCKE, *Recueil héraldique (...)*, Brugge, 1851, blz. 55-57; *Annuaire de la noblesse*, 1860.
- 8 Stadsarchief Brugge (SAB), reeks 539, Handschriften, Confrérieboek H. Dorothea; A. VANDEWALLE, *De bloemlievende broederschap van de H. Dorothea te Brugge, 1651-1784*, in: *Brugs Ommeland*, 1979, blz. 259-266.

De familiale achtergrond

De familie Vvan den Bogaerde, naar verluidt afkomstig uit Gulik⁹, was vanaf minstens het einde van de 15de eeuw in Brugge gevestigd¹⁰. De eerste bij naam gekende stamvader van de hierna behandelde familie was Jacob van den Bogaerde, die in het tweede kwart van de 16de eeuw moet gestorven zijn en gehuwd was met Emma van der Straeten. Zijn zoon, Donaes I van den Bogaerde (†1559) was onder meer landmeter. Hij behoorde tot de gegoede burgerij, was dismeester op Sint-Gillis, voerde een wapenschild en was gehuwd met Caroline de Bruyne (†1574), uit de belangrijke Brugse familie van die naam¹¹. Hun zoon Vincent van den Bogaerde (1540-1586), lijnwaadhandelaar¹², was in 1585 gouverneur van de *Berg van Charitate*¹³, wat hem onder de stedelijke notabelen situeert. Hij was achtereenvolgens gehuwd met Helena van Landschoot en Josine

-
- 9 Dit althans volgens J. GAILLIARD, a. w., die evenwel op dergelijke punten geen autoriteit is. Hij vermeldt als mogelijke stamvaders een Jan van den Bogaerde die in 1298 in de slag bij Woeringen zou gesneuveld zijn en een Eustachius van den Bogaerde die in 1371 hetzelfde lot zou hebben ondergaan bij Batweyler. De eerste Brugse Van den Bogaerdes, enkele generaties later, waren geen ridders maar handelaars. De verbinding tussen de enen en de anderen leggen blijft dan ook problematisch.
- 10 C. D'HOOGHE, *De huizen van het Zuidproosse te Brugge van ca. 1400 tot 1920*, Brussel, 1997, vermeldt verschillende Van de Bogaerdes in de 15de eeuw en A. VANHOUTRYVE, *De Brugse kruisbooggilde van Sint-Joris*, Handzame, 1968, vermeldt een Lodewijk van den Bogaerde als Sire in 1422; A. JAMEES, *Brugse Poorters*, Deel I, Handzame, 1974, geeft in de 14de eeuw al zeven Van den Bogaerdes op; R. PARMENTIER, *Indices op de Brugse poortersboeken*, Brugge, 1938, vermeldt in 1421 Jan van den Bogaerde (uit Doornik), in 1423 Andries vanden Bogaerde (uit Oudenaarde) – het is opvallend dat Andries samen met Donaes, de meest voorkomende voornaam is onder de hier behandelde Van den Bogaerdes, wat nog niet bewijst dat deze Andries een voorvader zou zijn; en verder nog verschillende andere Van den Boomgaerdes en Van den Bogaerdes in de 15de eeuw. We hebben niet kunnen vaststellen of het voorvaders waren van de hier behandelde familie.
- 11 Hun grafsteen bevindt zich nog op de zuidelijke buitenmuur van de Sint-Gilliskerk. Zie: E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint Gillis*, Brugge, 1890-96, blz. 28.
- 12 A. DEWITTE & A. VIAENE (uitgevers), *De lamentatie van Zeghere van Male*, Brugge, 1977, blz. 105: 'coopman van lijwaet'.
- 13 P. SOETAERT, *De "Berg van Charitate" te Brugge, een stedelijke leenbank (1573-1795)*, Brussel, 1974, blz. 113-118. Andere gouverneurs uit de familie Van den Bogaerde: Donaes II (1613), Andries I (1672), Andries II (1715), Jacob (1726), Andries-Lodewijk (1749).

Strabant (†1622). Deze laatste stichtte in de Sint-Amandstraat een klein (thans verdwenen) godshuis voor twee alleenstaande vrouwen¹⁴.

Donaes II van den Bogaerde (1576-1640), zoon van Vincent, gehuwd met Maria Claesman (†1656)¹⁵, werd in 1612 hoofdman en het jaar daarop gemeenteraadslid van Brugge, later schepen en thesaurier en ook gouverneur van de *Berg van Charitate*. Hij werd de eerste van een reeks vertegenwoordigers van de familie in het Brugse stadsbestuur¹⁶, alsook de eerste als gouverneur van de *Bogardenschool*¹⁷. Hij werd tevens erfachtig redenaar van het Proosse¹⁸ en dismeester van de Onze-Lieve-Vrouwkerk. Hij was de auteur van enkele *rekenkundige boekjes*, onder meer van een *Tafel van intrest* en een *Rekening van alle lijnlaekens*. De boekjes werden vaak herdrukt, meestal samen met de jaarlijkse Brugse *Almanak* en dit tot op het einde van het Ancien Regime¹⁹. Het echtpaar Van den Bogaerde – Claesman, dat in de Sint-Amandstraat woonde *In den gouden appel*, had dertien kinderen²⁰.

In de 17de eeuw waren verschillende leden van de familie Van den Bogaerde lid van de makelaarsgilde²¹, terwijl ze tevens talrijke functies in het stadsbestuur vervulden, als hoofdman, raadslid, schepen of thesaurier²². Onder hen bevonden zich zonen van het voornoemde echt-

14 A. DUCLOS, *Bruges, histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, blz. 432.

15 SAB, Staten van Goed, 2de reeks, 401 en 17481 (Marie Claesman).

16 Volgden hem hierin o.m. Gerard (1631), Andries (1634), Donaes (1637), Jan (1646), Guido (1654), Pieter (1667), Andries (1675), Pieter (1681), Jacob (1699), Michiel (1711) die ook Sire van de redrijkerskamer van de H. Geest was, Andries (1713) en Willem (1771). Zie SAB, Lijsten wetsvernieuwingen.

17 De betrokkenheid van de familie Van den Bogaerde bij de Bogardenschool (hoewel de namen niets met elkaar gemeen hadden), zal misschien mede de verzamelaar Anselmus van den Bogaerde (1776-1866) gemotiveerd hebben om een handschrift van Zeger van Male's *Beschrijving van de Bogardenschool* te verwerven, dat zich thans in het stadsarchief bevindt.

18 C. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *La charge de réneur héréditaire*, in: *Tablettes des Flandres*, Tome 9, Brugge, 1969, blz. 178-186. De redenaars moesten houder zijn van een leen of heerlijkheid.

19 A. VIAENE, *Praktische rekenkundige handboekjes van Donaes Van den Bogaerde*, in: Biekorf, 1970, blz. 182-184.

20 De grafsteen van het echtpaar bevindt zich nog in het zuidelijk koor van de Sint-Gilliskerk.

21 A. VAN DEN ABEELE & M. CATRY, *Makelaars en handelaars*, Brugge, 1992: 1652, Jan en Guido (filii Donaes), - 1665, Andries - 1676, Claude - 1691, Jan.

22 Over de ganse 17de eeuw zijn er 33 jaren waarin een Van den Bogaerde in het stadsbestuur zetelde.

paar. Gerard van den Bogaerde (1601-1695), gehuwd met Anna van der Meersch, werd schepen van Brugge. Guido van den Bogaerde (1618-1667)²³, eveneens schepen van Brugge, gehuwd met Jacqueline de Crits (†1687) en wonend langs de Sint-Annarei (thans nr. 19)²⁴, werd in navolging van zijn schoonouders één van de wel-doeners van de Sint-Annakerk. Zo werd hij de voornaamste schenker van het nieuw doksaal en de familiewapen werden op de toegangsdeur naar het koor geplaatst. Ook voor het koorgestoelte leverde hij zijn bijdrage, zodat ook daar het wapen Van den Bogaerde – De Crits op figureert²⁵.

Het gezin Van den Bogaerde – Claesman had ook nog een zoon, Jacob van den Bogaerde (1599-1671), die eerst een ambtelijke loopbaan doorliep en schepen van Brugge werd, om later priester en kanunnik van Sint-Salvators te worden. Verder was er nog Jan van den Bogaerde (†1670)²⁶, redenaar van het Proosse, die gehuwd was met Johanna van Marissien en als zonen had o.m. Octave van den Bogaerde (ca1645-1716) die kartuizer werd in *Genadedal*²⁷, Donaes van den Bogaerde (1644-1695), monnik van de Duinenabdij die zich tot schilder ontpopte²⁸, Franciscus Xaverius van den Bogaerde (1641-

23 SAB, Staten van Goed, 2de reeks, 1768 (Guido van den Bogaerde) en 4243 (Jacqueline Crits).

24 De familie De Crits was eigenaar van uitgestrekte weiden in het Sint-Annakwartier, waarop ze het witgoed van hun belangrijke blekerij te drogen legde. Talrijke leden van deze familie werden in de Sint-Annakerk begraven. Daar hun grafstenen versleten of verdwenen waren heeft mevrouw Robert Veranneman de Watervliet, geboren Berthe Joos de ter Beerst (1884-1984) als afstammeling, een gedenksteen ter hunner nagedachtenis laten plaatsen onder het doksaal.

25 C. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *L'épithier de Bruges. Eglise Sainte-Anne*, in: *Tablettes des Flandres*, Tome I, blz. 326; A. DE SCHIETERE DE LOPHEM, *Les stalles de l'église Sainte-Anne*, in: *Tablettes des Flandres*, Tome III, blz. 370.

26 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 2257 (Jan van den Bogaerde) en 3851 (Johanna van Marissien).

27 J. DE GRAUWE, *Lijst van alle religieuzen die ooit in Genadedal verbleven*, in: J. P. ESTHER, J. DE GRAUWE en V. DESMET, *Het Kartuizerklooster binnen Brugge*, Brugge, 1980, blz. 72.

28 R. DE SCHEPPER, *Het kloosterpand der voormalige Duinenabdij te Brugge*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 1910, blz. 65-81; J. L. MEULEMEESTER, *Jacob van Oost en het zeventiende-eeuwse Brugge*, Brugge, 1984, blz. 88; A. DENAUX & E. VANDEN BERGHE (red.), *De Duinenabdij en het Grootseminarie te Brugge*, Tielt, 1984, blz. 255-260; H. LOBELLE – CALUWE, *Abdij Ten Duinen in Brugge, nu Grootseminarie: schilderijen voor een monument, schilderijen bewaard in een monument*, in: L. BUSINE

1692) die pastoor van de Onze-Lieve-Vrouwkerk werd²⁹ en Jan-Baptist van den Bogaerde (1649-1725), kanunnik van Sint-Donaas en medestichter van de Brugse Kunstacademie. Volgens het familiearchief bestuurde hij het bisdom Brugge tijdens het lange interregnum (1706-1716) tussen de bisschoppen Bassery en Van Susteren³⁰.

Een vijfde zoon van het gezin Donaas II van den Bogaerde – Claesman, was Andries I van den Bogaerde (1609-1652), die gehuwd was met Christina van Lille (Ieper 1606 – Brugge 1673). Ook hij werd schepen van Brugge, net zoals zijn zoon Andries II van den Bogaerde (1639-1710), die ook thesaurier werd en gehuwd was met Catharina Marissael gezegd Halle (1639 – 1720). Andries II werd in 1705 in de adelstand verheven door koning Filips V van Spanje. De verheffing werd het jaar daarop nietig verklaard, maar in 1726 postuum hersteld, op voorwaarde van registratie in de Nederlanden, wat ook geschiedde. De familie had als wapen: *van goud met keper van azuur vergezeld van drie bomen van sinopel*.³¹ Dit sprekend wapen voor de van den Bogaerdes zal ongetwijfeld welgevallig zijn geweest aan de botanici onder hen.

De zoon van de geadelde Andries II, Jan-Anthone van den Bogaerde (1681-1728)³² was drieëndertig toen hij in 1714 huwde met Johanna van der Meulen, een zopas door het overlijden van haar ouders rijk geworden erfgename. Hij werd schepen van het Brugse Vrije, wat er op wijst dat hij over noemenswaardige eigendommen beschikte op het platteland. In de stad vestigde hij zich in de Langestraat in het hem toebehorende huis *Den Eekenboom* (thans nr. 55). Hij stierf toen hij 47 was en was toen aanzienlijk rijk. De boedelbeschrijving werd een lijvig boek van bijna 900 bladzijden. Naast

& L. VANDAMME, *Besloten wereld, Open boeken*, Tielt, 2002, blz. 51.- Twee werken van monnik Van den Bogaerde hangen in de Sint-Annakerk.

29 G. F. TANGHE, *Panorama der bekende kerkdienaars van Onze Lieve Vrouw te Brugge*, Brugge, 1864, blz. 139.

30 Rijksarchief Noord-Brabant (RNB), Archief Van den Bogaerde de ter Brugge (AVDB), n° 1, genealogieën familie Van den Bogaerde. (W. M. LINDEMANN, H. T. M. ROOSENBOOM & J. P. M. BUIKS, *Inventaris van het archief van de familie Van den Bogaerde van Terbrugge en aanverwante families (ca.1600 – 1974)*, inventarisreeks n° 38, Rijksarchief in Noord-Brabant, 's Hertogenbosch, 1988).

31 L. DUERLOO & P. JANSSENS, a.w., Deel A-E, blz. 297.

32 RNB, AVDB, nummers 9 t/m 25 bevat talrijke gegevens over leven en activiteiten van dit echtpaar.

enkele huizen in de stad, bezat hij heel wat hofsteden en gronden over gans West-Vlaanderen. Daarnaast bezat hij veel roerende goederen, vooral leningen aan openbare besturen en particulieren. De totale waarde van de successie werd op 15.800 ponden of méér dan 100.000 gulden geraamd³³.

Zijn weduwe, Jeanne van der Meulen (1694-1779), stammend uit een Brugse familie van makelaars en grondbezitters³⁴, overleefde hem een halve eeuw³⁵ en bleef in *Den Eekenboom* wonen, met haar twee nog heel jonge zonen, Donaes III en Andries-Lodewijk, en twee inwonende dienstmeiden³⁶. Donaes III van den Bogaerde (1717-1756)³⁷ huwde met de rijke erfdochter Marie-Thérèse Damerin de Merlebeke (1717-1792)³⁸ en ze hadden twee zonen die zorgden voor nakomelingen o.m. onder de naam van den Bogaerde de Merlebeke³⁹. De weduwe hertrouwde in 1757 met de schout van Brugge, Valentin de Stappens de Harnes (1713-1777)⁴⁰.

Dit beknopte overzicht toont aan dat de familie van den Bogaerde in Brugge wijd vertakt was en ruim aanwezig in de openbare besturen en de clerus, in commerciële activiteiten en in het verenigingsleven. Uit de talrijk bewaarde boedelbeschrijvingen kan men tevens opmaken dat het hen voor de wind ging en zij tot de welgestelde inwoners van de stad behoorden. Er valt ook op te merken dat het om 'gezond volk' ging, dat een eerder geringe kindersterfte kende en vaak een voor die tijd hoge leeftijd bereikte. In de eerste twee eeuwen van hun aanwezigheid in Brugge werkten ze aan hun materiële en sociale opgang, met als meest voorkomende beroepen die van landmeter en textielhandelaar, met daarbij in de 17de eeuw talrijke over-

33 SAB, Staten van Goed, 2de reeks, nr. 8753b (Jan van den Bogaerde).

34 Ze was de dochter van Jan Van der Meulen (†1710) en Petronella Vermeulen (†1713). Zie SAB, Staten van goed, 2de reeks, 6899 (Jan van der Meulen) en 7228 (Petronella Vermeulen).

35 Haar grafsteen bevindt zich in de Sint-Gilliskerk.

36 SAB, Volkstelling 1748.

37 SAB, Staten van Goed, 2de reeks, 12609 (Donaes van den Bogaerde).

38 Via dit echtpaar behoren de van den Bogaerdes tot de talrijke West-Vlaamse voorouders van prinses Mathilde van België.

39 De Van den Bogaerdes werden als gevolg van dit huwelijk en tot op het einde van het Ancien Regime, feodale heer van Merlebeke.

40 A. VAN DEN ABEELE, *In Brugge onder de Acacia*, Brugge, 1987, blz. 230.

heidsfuncties, voornamelijk in het bestuur van Brugge, om dan in het begin van de 18de eeuw de sprong naar de adellijke klasse te doen⁴¹.

Andries-Lodewijk van den Bogaerde en zijn gezin

Andries-Lodewijk van den Bogaerde (ook soms Lodewijk genoemd en ook André-Louis) werd op de Sint-Annaparochie in Brugge geboren en gedoopt op 1 september 1726, enkele maanden nadat zijn grootvader definitief en postuum erfelijke adeldom had verkregen. Zijn peter en meter waren zijn oom Franciscus Vleys⁴² en zijn groot tante Marie-Catherine van den Bogaerde. Hij was dus amper twee jaar oud toen zijn vader stierf. Over zijn opleiding vonden we niets terug, maar die zal ongetwijfeld verzorgd zijn geweest, waarschijnlijk bij de augustijnen of bij de jezuïeten in Brugge. Omwille van de hoge functie van thesaurier van het Brugse Vrije die hij later vervulde, zou men kunnen veronderstellen dat hij universitaire studies deed. Nochtans komt hij niet voor op het inschrijvingsregister van de Universiteit van Leuven en heeft hij zelf ook nooit, voor zover we het konden nagaan, gewag gemaakt van een academische titel⁴³.

Toen hij tweëntwintig was, huwde hij op 17 maart 1749 met de zeventienjarige Angélique Rotsart de Hertaing (1731-1803), uit een eveneens recent geadelde familie⁴⁴. Zij was de dochter van Louis Rotsart de Hertaing (1694-1760), o.m. hoofdman van de rederijkerskamer van het H. Kruis, die woonde in het *Hof van Ravestein* in de Molenmeers⁴⁵, op een paar honderd meter van *Den Eekenboom*. Haar moeder, Thérèse Angélique de Aranda (1711-1765), stamde uit

41 Onafhankelijk van de adelsverheffing van Andries II van den Bogaerde, werd in 1717 ook een neef van hem, schepen van de stad Brugge Pieter van den Bogaerde in de adelstand opgenomen (L. DUERLOO & P. JANSSENS, a.w., Deel A-E, blz. 297).

42 In 1730 werd Franciscus Vleys (†1738) samen met zijn broer Marc in de adelstand verheven, met retroactie op hun vader Jan-Baptist Vleys (†1712), echtgenoot van Margareta van der Meulen (L. DUERLOO & P. JANSSENS, a.w., Deel N-Z, blz. 773).

43 RNB, AVDB, nummers 26 t/m 51 bevat talrijke gegevens over het privé en openbaar leven van Andries-Lodewijk van den Bogaerde

44 L. DUERLOO & P. JANSSENS, a.w., deel N-Z, blz. 374.

45 A. VAN DEN ABEELE, *Het Hof van Ravestein*, in: Bieckorf, 1998, blz. 45-55.

Andries-Lodewijk van den Bogarde
Portret door C. Noël, omstreeks 1771
(Kasteel Heeswijk, Noord-Brabant)

Angélique Rotsart de Hertaing
Portret door C. Noël, omstreeks 1771
(Kasteel Heeswijk, Noord-Brabant)

een oude Spaans-Brugse koopliedenfamilie⁴⁶. Haar ooms en tantes, neven en nichten, heetten naast De Aranda, Le Gillon, van Volden, De l'Espée, De Trappequiers, De le Flye, D'Hane, Van der Haeghen de Mussain, enz. Door zijn huwelijk werd Andries van den Bogaerde nog méér verwant dan hij het al was, met een aantal adellijke Brugse families. Zijn schoonbroer Jean-Louis Rotsart de Hertaing (1735-1784) huwde met markiezin De Gayaffa de Massanova (1755-1782). Zijn schoonzuster Isabelle Rotsart (1733-1806) huwde met Charles Imbert de Motelettes (1735-1822) en zijn andere schoonzuster Justine Rotsart (1736-1806) met Charles van Caloen (1732-1817).

Angelique Rotsart was tussen 1750 en 1772 niet minder dan 21 keer zwanger. Naast negen miskramen werden twaalf kinderen levend geboren⁴⁷: Lodewijk-Andries (1750), Thérèse-Joseph (1751), Marie-Louise (1752), Andries-Frans (1754), Angelus (1756), Donaes en Albertus (geb. en overl. 1760), Justine (1761), Marie (1763-1766), Charlotte (1765), Carolus (geb. en overl. 1768) en Willem (geb. en overl. 1772)⁴⁸. Zeven onder hen bereikten de volwassen leeftijd, waarvan er zes vleiende huwelijken aangingen, hetzij met edellieden, hetzij met welvarende leden van de burgerij.

De oudste zoon, Lodewijk-Andries van den Bogaerde (1750-1827), in 1770 primus in Leuven, werd licentiaat in beide rechten, advocaat bij de Raad van Vlaanderen en onder de hoede van zijn vader, pensionaris en griffier crimineel van het Brugse Vrije, wat hij bleef tot begin 1795, mits de onvermijdelijke kleine haperingen tijdens de revolutietijd. Hij trad in 1777 toe tot het genootschap van Brugse rechtskundigen, de Sabbatine⁴⁹. In de Franse Tijd, na eerst benoemd te zijn geweest in 1797 tot rechter in de burgerlijke rechtbank en in 1800 tot ondervoorzitter of voorzitter van de nieuwe

46 G. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *Spaans-Brugse geslachten in de Spanjaardstraat, Spaanse Loskaai en Oosterlingenplaats*, in: Het Sint-Franciscus Xaveriusziekenhuis, Brugge, 1985, blz. 31; K. VAN NIEUWENHUYSE, *De integratie van de Castiliaanse familie de Aranda in Brugge, 1500-1765*, in: Handelingen Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, 2000, blz. 95-125.

47 RNB, AVDB, n° 30.

48 SAB, parochieboeken.

49 A. SCHOUTEET, *De Sabbatine, een Brugse vereniging van rechtsgeleerden in de 18de eeuw*, in: Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, Brugge, 1981, blz. 99-111.

arrondissementale rechtbank⁵⁰, ambten die hij weigerde⁵¹, werd hij op 13 augustus 1800 benoemd tot gemeenteraadslid van Brugge⁵² en op 5 februari 1803 tot lid van de prefectorale raad van het Leiedepartement⁵³, terwijl hij in 1814, na de Franse aftocht, gedurende enkele dagen waarnemend intendant was. In de Hollandse Tijd was hij vanaf 1817 weer gemeenteraadslid van Brugge en op 3 mei 1815 werd hij één van de 15 leden van de *Raad van de Intendentie*, vervolgens van de Provinciale Staten en vanaf 25 juli 1816 lid van het college der Gedeputeerde Staten van West-Vlaanderen⁵⁴. Tevens werd hij bevestigd in zijn adellijke kwaliteit door zijn opname in de Ridderchap van deze provincie⁵⁵. Hij huwde met Colette de Schietere de Caprijke (1759-1782), dochter van het rijke echtpaar Charles de Schietere de Caprijke en Marie-Jeanne de Crits⁵⁶. Hij volgde de botanische voetsporen van zijn vader en werd rond 1808 voorzitter van de *Sociëteit van Flora*, opvolgster van de Confrerie van de H.-Dorothea. Het kinderloos echtpaar woonde in het statige hotel De Schietere Caprijke in de Oude Burg, met oranjerie uitkijkend op de Dijver (thans nr. 21)⁵⁷. Lodewijk van den Bogaerde had ook artistiek talent en legde zich na 1794 in toenemende mate op het schilderen toe⁵⁸. Op een niet nader bepaalde datum tijdens de Franse Tijd feliciteerde zijn broer Andries hem voor een schilderij dat hij van hem

50 RNB, AVDB, n° 65, 66, 67.

51 P. VAN HILLE, *Het Hof van Beroep van Brussel en de rechtbanken van Oost- en West-Vlaanderen onder het Frans Bewind - 1800-1814*, Handzame, 1970, blz. 160.

52 RNB, AVDB, n° 57.

53 RNB, AVDB, n° 68.

54 F. SIMON, *Reacties der Bruggelingen tijdens het voorlopig bewind en de eerste jaren van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, 1814-1820*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Gent, 1965, blz. 219.

55 L. DUERLOO & P. JANSSENS, a.w., deel A-E, blz. 297.

56 A. DE SCHIETERE DE LOPHEM, *Histoire de la famille de Schietere*, Tablettes des Flandres, Recueil 9, Brugge, 1968, blz. 367 en vv.

57 Ten onrechte naar aanleiding van een recente eigenaarswissel en restauratie tot 'Hof Lanchals' omgedoopt.

58 D. DENDOOVEN, *De Brugse academie in de 18de eeuw*, licentiaatthesis VUB 1994 (onuitgegeven) deelt mee dat hij zich na 1794 volledig op het schilderen toelagde, wat evenwel niet volledig juist is. Hij verwijst hiervoor naar P. LEDOULX, *Levens der grootte schilders en kunstenaars van Brugge*, p. 232 (SAB, Handschriften, inv. 539), maar op deze en andere bladzijden vonden we hierover geen informatie.

had ontvangen: *tout le monde qui le voit en est enchanté*, schreef hij hem⁵⁹.

De tweede zoon, Andries-Frans van den Bogaerde (1754-1834), behaalde in 1778 in Leuven het licentiaat in beide rechten, schreef zich in als advocaat bij de Raad van Vlaanderen en huwde in 1785 met de Gentse patriciërsdochter Maria van Larebeke de ter Brugge (1765-1845)⁶⁰. Hij woonde voortaan Begijnendries in Gent en Hoogstraat in Waasmunster. Tijdens het Empire (1804-1815) werd hij 'maire' van Waasmunster, de thuisbasis van de Van Larebekes⁶¹. Op de valreep, net vóór de scheiding in de Nederlanden, werd hij door Willem I in de adelstand erkend en met een erfelijke baronstitel vereerd. Hij nam bij die gelegenheid de wapenspreuk *Ex arbore fructus* aan⁶².

Angelus of Ange van den Bogaerde (1756-1838) huwde met de

59 RNB, AVDB, n° 74, brief gedateerd 'le 29 de l'An' (jaar onleesbaar).

60 De toevoeging "de ter Brugge" of "de ter Bruggen" kwam dus van de familie Van Larebeke en werd overgenomen door Van den Bogaerde na zijn verhuis naar Gent, waardoor hij zich kon onderscheiden van de oude Gentse familie Van den Bogaerde, evenals van de afstammelingen van zijn oom, die "de Merlebeke" aan hun naam hadden toegevoegd.

61 Het echtpaar Van den Bogaerde – Van Larebeke woonde in Gent. Hun zoon baron André-Jean van den Bogaerde (1787-1855), die in tegenstelling tot zijn vader zijn heropname in de adelstand al in 1817 liet bevestigen, was achtereenvolgens burgemeester van Waasmunster en arrondissementscommissaris in Sint-Niklaas en in Gent. Hij bleef Willem I trouw en werd gouverneur van Noord-Brabant (1830-1842). Zie: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (met vergissingen). Hij verwierf het middeleeuws slot Heeswijk, dat door hem en zijn erfgenamen aanzienlijk werd uitgebreid en een belangrijke verzameling kunstwerken en antiquiteiten herbergde. Tot enkele jaren geleden woonden afstammelingen in het poortgebouw van het imposante slot Heeswijk (thans eigendom van de Stichting Kasteel Heeswijk). Zie: W. M. LINDEMAN e. a., a. w.; R. W. A. M. CLEVERENS, *Kasteel Heeswijk en geslachten Van den Bogaerde van Terbrugge en De Looz-Corswarem*, 1991; Esther BECX, *Kasteel Heeswijk*, Heeswijk, 2000). Het kasteel bezit het portret van Andries-Lodewijk van den Bogaerde en van zijn echtgenote. Een tweede portret van Angelique Rotsart, als jong meisje, bevindt zich in het Museum van de Potterie (zie: A. DE SCHIETERE DE LOPHEM, *Iconographie Bruggeoise, L'Hôpital de la Potterie*, in: *Tablettes des Flandres*, Tome 9, Brugge, 1969, blz. 414). Sommige familieleden zijn naderhand naar België teruggekeerd. Een afstammeling, Jean-Michel Veranneman de Watervliet is thans ambassadeur van België in Brazilië.

Barones Albertine Van Heeckeren van Kell (1899-1994), weduwe van baron Andries van den Bogaerde de ter Brugge (1882-1974), laatste lid van de familie op het kasteel Heeswijk, verkocht in 1976 het register van de *Confrerie van Sint-Dorothea* aan de stad Brugge.

62 L. DUERLOO & P. JANSSENS, a. w., Deel A-E, blz. 298.

Gentse Marie Coene de Booris. Tijdens de Brabantse Revolutie behoorde hij tot het *Corps Volontairen* van de Sint-Jorisgilde⁶³ maar voor het overige liet hij in de revolutietijd, net als zijn broers, niet van zich horen. Marie-Louise van den Bogaerde (1752-1834) was zeven en dertig toen ze huwde met de bijna tien jaar jongere groothandelaar Juan-Diego Gilliodts (1761-1858)⁶⁴; Justine van den Bogaerde (1762-1794) huwde met de bijna dertig jaar oudere Charles van Duerne de Damast (1735-1792)⁶⁵, onder het Ancien Regime reedenaar van het Proosse en burgemeester van Sijsele; Charlotte van den Bogaerde (1765-1836) huwde met de meer dan twintig jaar oudere Gentse advocaat Gaspard Jacopsen (1744-1809).

Thérèse-Joseph van den Bogaerde (1751-1808) werd karmelietes bij de Theresianen in Brugge onder de naam Theresia-Josepha van het H.-Hart. Ze was 28 toen ze op 9 september 1779 intrad en op 10 september 1780 legde ze haar kloostergeloften af. In 1783, na de opheffing van het klooster, vertrok ze samen met vier medezusters naar de karmelietessen in Parijs waar ze werden opgenomen in het bekende klooster van de Rue Chapon en de Franse nationaliteit verwierven. Nadat bij decreet van 13 februari 1790 de reguliere kloosterrorden waren afgeschaft, wilden ze naar Brugge terugkeren. Andries van den Bogaerde, burgemeester tijdens de Brabantse Omwenteling, zette zich in om hun terugkeer te vergemakkelijken, maar het duurde toch nog tot begin september 1792 alvorens ze een paspoort konden bekomen. Na een tocht vol hindernissen op 26 september in Brugge aangekomen, namen ze hun intrek bij de Zusters Maricolen in Rozendal en hernamen er het kloosterleven. Hun eigen klooster was ondertussen ingenomen door de Zusters Apostolinnen en een verzoekschrift van de 14 overgebleven Theresianen om er terug bezit te kunnen van nemen, bleef zonder gevolg. In mei 1794 sloten dezelfde vijf uit Parijs teruggekeerde zusters zich aan bij de Karmelietessen van Lier met wie ze naar Engeland emigreerden. Ze werden er opge-

63 E. N. [A. VIAENE], *Het korps volontairen van de St.-Jorisgilde, Brugge 1790*, in: Biekorf, 1972, blz. 366-367.

64 M. SEBRECHTS, *Louis Gilliodts en zijn familiaal milieu*, in: A. VANDEWALLE (red.), *100 Jaar Gilliodts, Brugge, 1980*, blz. 5-12. Juan-Diego Gilliodts, die 97 werd, hertrouwde een paar jaar na het overlijden van zijn vrouw met de Engelse Anne Berney.

65 A. VAN DEN ABEELE, *In Brugge onder de acacia*, a. w., blz. 287.

nomen in het klooster van de karmelietessen van *Cocken Hall* in het graafschap Durham (Engeland), waar Thérèse van den Bogaerde, na jarenlange ziekte, op 15 maart 1808 overleed⁶⁶.

Alle kinderen hadden het ouderlijk huis verlaten (met uitzondering van het echtpaar Gilliodts dat er inwoonde en voor wie boven de poortingang een supplementaire verdieping werd opgetrokken⁶⁷), toen Andries-Lodewijk van den Bogaerde op 1 april 1799 overleed, enkele dagen nadat het echtpaar zijn gouden bruiloft had gevierd. Zijn echtgenote overleed op 4 juni 1803. Beiden werden in Sint-Kruis begraven waar hun grafteken nog aanwezig is op de oostelijke buitenzijde van de kerk, aan de voet van de Calvarie⁶⁸.

Een unieke machtspositie

In de bestuursorganen van het Brugse Vrije heeft Andries van den Bogaerde tijdens de tweede helft van de 18de eeuw een unieke plaats ingenomen. In 1750 (hij was toen 24) werd hij schepen en in 1760 zelfs – mits flinke betaling⁶⁹ – één van de zes schepenen *ad vitam*. Volgens de gangbare beurtrol bekleedde hij ook regelmatig één van de vier burgemeesterfuncties en vertegenwoordigde hij het *Vrije* op de bijeenkomsten in Gent van de Staten van Vlaanderen. De schepenfunctie zou hij onafgebroken uitoefenen tot in 1795: bijna een halve eeuw.

Maar er was méér. In januari 1762 werd Van den Bogaerde, in opvolging van Ferdinand de Tollenaere die bijna tachtig was, tot thesaurier benoemd⁷⁰, wat van hem de centraliserende verantwoordelijke maakte voor alle inkomsten en uitgaven van het Brugse Vrije. Deze functie behield hij tot in 1794, met korte onderbrekingen in de revolutietijd. Van den Bogaerde overleefde immers alle regimes. Toen de

66 *Les Carmélites à Bruges (1626-1962)*, Brugge, 1961, blz. 18-24; Archief Karmel (Schutterstraat, Brugge), Professieboek en Memoriaalboek. Het klooster van Cocken Hall is thans gevestigd in Darlington (Durham).

67 SAB, registers van de zestendelen, Sint-Janszestendeel, f. 1021, 3002r en 3002v.

68 Het grafmonument zelf ligt vóór het graf De Zutter-Patteyn

69 RNB, AVDB, n° 44 vermeldt het door hem neergetelde bedrag: 7000 gulden Brabants courant.

70 RNB, AVDB, n° 44.

Oostenrijkers in maart 1788 de besturen grondig wijzigden, behield hij zijn beide functies. Tijdens de Brabantse Omwenteling verloor hij zijn thesauriersambt, maar werd daarentegen burgemeester. Hij oefende deze taak ongetwijfeld uit in een geest van behoud van de tradities. Hij was alvast hevig tegenstander van de *Vonckisten* of *democraten*, die hij voor goddeloze kerels uitschold⁷¹. Bij de eerste Oostenrijkse restauratie werd hij als schepen bevestigd en werd opnieuw thesaurier. Bij de eerste Franse inval (november 1792 – maart 1793) bleef hij in het bestuur en werd zelfs voorzitter van de *Voorlopige municipaliteit van het Vrije*.

Na de terugkeer van de Oostenrijkers, werd hem zijn *collaboratie* ten kwade geduid en moest hij zich verdedigen tegen de aanklacht dat hij had samengezworen met de *anarchistische Franse staatsgreep*. Hij deed dit op 29 april 1793 in een gloedvolle apologie gericht aan graaf Franz de Metternich, gevolmachtigd minister in de Oostenrijkse Nederlanden⁷². Hij schreef hem: *J'ai appris avec autant de surprise que de douleur que j'ai été dénoncé, avec un autre, comme fauteur du système anarchique français, tandis qu'aussi bien le corps des représentants provisoires élus par le peuple que celui de la municipalité du Franc, dont j'ai été le président, dès le commencement même de la fougue démocratique, ont mis tout en œuvre pour dissiper le prestige [des révolutionnaires], pour éloigner ou retarder l'extinction du flambeau de la foi, la décomposition du pouvoir constitué, la désorganisation de l'ancienne administration et le renversement de tout ordre, en un mot pour enrourer les opérations de la tyrannie populaire ou clubiste*. Ja, zo voegde hij eraan toe, we hebben de woorden *Souveraineté du Peuple, Liberté, Egalité* gebruikt, maar dat deden we om beter de vijand te verschalken. Het beste bewijs dat we de Oostenrijkse zaak bleven dienen werd gegeven door onze Fransgezinde tegenstanders, die er voor zorgden dat we al na enkele dagen de laan werden uitgestuurd⁷³. Deze verde-

71 J. VAN HESE, *Legenda aurea*, Brugge, 1791, blz. 274-277.

72 RNB, AVDB, n° 47.

73 De voorlopige vertegenwoordigers voor het Brugse Vrije werden verkozen op 18 december 1792 en de voorlopige municipaliteit op 11 januari 1793. Beide organen, vrucht van 'democratische' verkiezingen waren praktisch volledig bevolkt door gezagsgetrouwe edellieden. Klachten vanwege de revolutiegezinden bij de Franse bezetter hadden tot gevolg dat dit bestuur op 31 januari 1793 werd vervangen door leden van de Jacobijnse Club.

diging blijkt gunstig gevolg te hebben gehad, want bij de vernieuwing van het bestuur op 27 mei 1793 bleef hij ongestoord burgemeester én thesaurier⁷⁴. Dat bleef hij totdat de Franse overheid, na in juli 1794 opnieuw onze gebieden te hebben ingepalmd, begin 1795 komaf maakte met de bestuurlijke eenheden van het Ancien Regime. Hiermee kwam een einde aan zijn lange ambtelijke loopbaan, hoewel hij in 1795 wellicht nog gedurende korte tijd fungeerde als rechter bij de burgerlijke rechtbank van het departement van de Leie⁷⁵.

De cumulatie van een schepenambt met dat van het thesaurierschap was hoogst uitzonderlijk, uniek zelfs. Vaak oefenden schepenen van Brugge of van het Vrije een ambt van ontvanger uit, hoewel toch hoogst zelden of wellicht nooit in functie van het bestuur waar ze in zetelden. Het ging meestal om ontvangerschappen die afhingen van het centraal gezag, van de Staten van Vlaanderen of van een andere instantie. Dit stond onafhankelijk van hun bestuursmandaat in de stad of in het Brugse Vrije en gaf geen aanleiding tot bevoegdheidsconflicten. Het thesaurierschap, dat was iets anders. Van oudsher was dit een centrale functie in het openbaar bestuur, op alle echelons. Wie deze functie bekleedde moest voldoende rijk zijn om, in geval van vastgestelde fouten, op zijn eigen vermogen te worden aangesproken. Tegenover de 'politieke' mandatarissen evenals tegenover de andere beambten, pensionarissen en griffiers, moest hij in volle onafhankelijkheid kunnen optreden. In het stadsbestuur van Brugge is er geen enkel voorbeeld van een schepen die tegelijk ook thesaurier was.

In de tweede helft van de 18de eeuw was Van den Bogaerde in het bestuur van het Brugse Vrije alvast een enig geval. Was hij als één van de 18 schepenen en zelfs als één van de vier burgemeesters, één onder de velen, dan was hij als thesaurier de enige. De cumulatie van beide functies moet hem onvermijdelijk aanzienlijke macht hebben gegeven. Veel uitgaven en investeringen die het Brugse Vrije deed, werden door Van den Bogaerde behandeld en op het door hem voorgelegd verslag, door het College van burgemeesters en schepenen goedge-

74 Y. VANDEN BERGHE, *Jacobijnen en traditionalisten. De reacties van de Bruggelingen in de revolutietijd (1780-1794)*, Deel II, Brussel, 1972, blz. 164-169.

75 RNB, AVDB, n° 49. Althans, hij werd benoemd, maar er is geen zekerheid dat hij het ambt ook aanvaardde.

keurd. Dit College zelf was in zijn uitgaven aan zijn controle onderworpen. De thesaurier was het die aan burgemeester en schepenen hun wedde en vergoedingen uitbetaalde⁷⁶.

Men kan het zich niet voorstellen dat in onze tijd een burgemeester of schepen terzelfder tijd ook stadsontvanger zou zijn. Wat thans ondenkbaar is, was dit niet onder het Ancien Regime, ook al was het dan toch heel uitzonderlijk. Van den Bogaerde was in zijn dubbele functie een unicum voor wat het Brugse Vrije betreft. Om dertig jaar lang die dubbele pet te hebben gedragen moet hij wel op bijzondere wijze *persona grata* zijn geweest bij de hogere overheid en ook bij zijn collega's voldoende vertrouwen hebben genoten, hoewel die niet onverdeeld was, zoals we hierna zullen zien.

Hoe zelfbewust hij zich in zijn functies gedroeg toont het voorbeeld aan van de heropbouw van de Civiele Griffie, het huis *De Caese* in de Hoogstraat. Toen in 1765 de kelder van het huis verbouwd werd, liet Van den Bogaerde er een gedenksteen in aanbrengen. In een eigendom van het Brugse Vrije, dat de restauratie bekostigde, zou men een steen verwachten waarop iets zou hebben gestaan in de aard van *S.P.Q.F.* (Senatus Populusque Franconatus) *reaedicavit*. Niets daarvan. Het werd een jaarschrift met als tekst:

*ICK ben geLeYt Van
Jor. AnDrIes Van Den
BogaerDe, sChepen
en tresorIer.*

Het ganse bestuur, al zijn overige collega's, kwamen er gewoon niet aan te pas!⁷⁷

Bestuurlijke activiteiten

Een dergelijke lange en dubbele loopbaan moet heel wat sporen

⁷⁶ RNB, AVDB, n° 44.

⁷⁷ L. DEVLIEGHER, Het huis De Caese van het Brugse Vrije, in: Bieckorf, 1989, blz. 61-68; R. VERANNEMAN DE WATERVLIET & B. WARNIER, Nog over het huis De Caese. Een interessante reactie, in: Brugse Gidsenkroniek, December 1992.

hebben nagelaten in het bestuur van het Brugse Vrije. Verder onderzoek dient hieromtrent nog te gebeuren. Uit zijn eigen archief blijkt alvast dat hij actief was op een aantal domeinen die niet direct met het thesaurierschap te maken hadden.

Zo speelde hij een prominente rol naar aanleiding van de uitzonderlijk hevige rundveepest die rond 1770 heerste en waartegen het bestuur van het Brugse Vrije met krachtige maatregelen te keer ging⁷⁸. Hij werd namelijk voor het Vrije als commissaris aangesteld *tot observeren van het cordon tegen de besmettelijke ziekte*⁷⁹.

Een andere activiteit betrof de paardenfokkerij in het Brugse Vrije. Hoe belangrijk hij zijn activiteiten hierin wel vond blijkt uit het feit dat hij op zijn portret uit 1771 een document in de hand hield dat hierop betrekking had. Vanaf het midden van de 18de eeuw was men er zich van bewust geworden dat het *Vlaanderse paard* aan het degenereren was en hierdoor minder uitwegen vond op buitenlandse markten. Het Brugse Vrije ging zich dan ook actief bemoeien met het verbeteren van het paardenras en bekwam in 1752 een octrooi waarbij de merries alleen nog mochten worden gedekt door inlandse of ingevoerde hengsten die door het bestuur waren goedgekeurd⁸⁰.

Vanaf 1762 oefende Van den Bogaerde het oppertoezicht uit over de hengsten. In tegenstelling tot wat de centrale overheid wenste, wilde het Vrije niet overgaan tot het oprichten van een centrale stoe-terij, omdat ze dat een te dure werkwijze vond. Ze hield het bij een *haras éparpillé*, waarbij her en der de door het bestuur goedgekeurde hengsten, bij een dertigtal paardenfokkers waren ondergebracht.

Van den Bogaerde trad hierbij bijzonder actief op⁸¹. Dit betekende, naast het tot stand komen, opvolgen en wijzigen van reglementen, een heel uitgebreide controleactiviteit (keuren en afkeuren van hengsten, invoer, prijkskampen, bijhouden van de statistiek van uitgevoerde dekkingen, enz.) waarbij hij door vijf deskundigen werd bijgestaan. Eén van die deskundigen was de belangrijke paarden- en veehandelaar

78 L. VAN ACKER, De rundveepest in West-Vlaanderen gedurende de 18de eeuw, in: Biekorf, 1971, blz. 81-90.

79 RNB, AVDB, n° 44.

80 J. DE SMET, De paardenfokkerij in het Brugse Vrije gedurende de tweede helft van de 18de eeuw, in: Biekorf, 1964, blz. 367-373.

81 Rijksarchief Brugge, Brugse Vrije, reg. 57 (Resolutiën over de hengsten).

Jozef van Severen⁸². De activiteit was niet zonder risico, want de paardenfokkers waren geen doetjes en konden onvoorspelbaar te keer gaan als één van hun hengsten werd afgekeurd. Alleen al voor het jaar 1774 ging het om 4600 gedekte merries. Datzelfde jaar werd door landvoogd Karel van Lotharingen een beslissing ondertekend waarbij Van den Bogaerde voortaan, ten laste van het Brugse Vrije, jaarlijks 200 florijnen Brabants courant zou ontvangen voor zijn werkzaamheden betreffende de controle van de paardenfokkerijen. In het besluit werd vermeld dat hij zich veel moeite en inspanningen had getroost voor een organisatie waarvan het succes merkwaardig mocht worden genoemd⁸³.

Uit deze voorbeelden komt Andries van den Bogaerde naar voor als een duivel-doet-al in het bestuur van het Brugse Vrije, waar hij zich om heel wat méér zaken bekommerde dan alleen maar om de controle van de financies.

Tegenwind

Uit zijn privé-archief blijkt het duidelijk: Van den Bogaerde telde niet alleen vrienden en onder zijn collega's in het bestuur van het Vrije had hij zelfs uitgesproken vijanden.

De eerste uiting van antagonisme diende zich aan naar aanleiding van zijn uitzonderlijke aanstelling tot thesaurier. Hij had er allereerst moeten op staan dat het thesaurierschap ook een functie als griffier inhield, wat sommige van zijn collega's hadden betwist. Vooral had hij er moeten in toestemmen voortaan geen nevenverdiensten meer op te strijken uit schepenactiviteiten (wezenkamer, criminele kamer, rekeningen van kerken en armendissen, bezoeken aan duinen en dijken, vierschaar, enz.). Dit betekende dan meteen dat ze aan zijn collega's ten deel vielen⁸⁴.

Toen hij vanaf 1774, op last van de centrale overheid, een jaarlijkse vergoeding ontving voor zijn activiteiten van controle op de paardenfokkerij, had hij gevraagd ook een bedrag te mogen ontvangen

82 Ook deze Van Severen behoort tot de rechtstreekse voorvaders van prinses Mathilde van België.

83 RNB, AVDB, n° 46.

84 RNB, AVDB, n° 26.

voor de vele jaren onbezoldigde activiteit in die functie. Het centraal gezag had dit verzoek gesteund maar zijn collega's weigerden vlakaf, met de melding dat de jaarvergoeding die hij voortaan zou ontvangen ook ruimschoots het verleden dekte. De commissaris voor financiën van de centrale regering, Ange-Charles de Limpens, had hem aangehouden om een nieuwe met redens omklede aanvraag in te dienen. Het is niet zeker of Van den Bogaerde dit deed⁸⁵.

De hevigste controverse ontstond in 1776. Op 18 december 1775 overleed de ontvanger generaal van het Brugse Vrije, Joseph-Adrien le Bailly (1692-1775)⁸⁶. Van den Bogaerde wilde hem opvolgen en diende zijn kandidatuur in, onmiddellijk na de uitvaart. Het ging om een functie die zowel op gebied van het prestige als op dat van de te verwachten vergoeding, merkkelijk hoger lag dan dat van thesaurier. Zijn tegenkandidaat was schepen Henri de Pruysenaere de la Woestyne die, volgens Van den Bogaerde, in de persoonlijke brief die hij op 23 december aan commissaris voor financiën De Limpens stuurde, zich al kandidaat had gesteld terwijl de overledene nog niet koud was. De strijd moet hevig zijn geweest, met de inzet door de twee kandidaten van alle relaties waar ze beroep op konden doen. Van den Bogaerde haalde het niet en op 17 augustus 1776 werd De Pruysenaere benoemd. De vijandschap tussen beide heren, die nochtans gedoemd waren tot samenwerking, was van toen af een feit.

Opgestoot door De Pruysenaere, althans volgens Van den Bogaerde, zette schepen Jan-Frans Triest de ter Walle een intrige tegen hem op. Triest, zo schreef Van den Bogaerde, van wie het slecht en vitterig karakter bekend was, had hij bij herhaling tot de orde moeten roepen omwille van zijn fratsen. Die was er dan ook op uit om hem *een toer te lappen*. De gelegenheid hiertoe vond hij naar aanleiding van een eerder onbelangrijk punt dat evenwel grote afmetingen nam. Gevolmachtigd minister De Stahremberg had namelijk bij het College van het Brugse Vrije een aanbeveling gedaan opdat de genaamde Charles de Tilly tot stokhouder van het Vrije zou worden benoemd. Het college was hierop ingegaan, wel wetend dat door Van den Bogaerde al iemand anders was aangesteld. Het was namelijk van

85 Idem

86 B. D'HOORE, De familie Le Bailly, studie van een amtsadellijke familie in de 18de eeuw, Brussel, 2002.

oudsher de gewoonte dat de 13 stokhouders die het Brugse Vrije telde, door de thesaurier werden benoemd, waarbij deze de rechten opstreek die ze voor hun benoeming betaalden. Men zat dus in een lastig parket, want hoe moest men dit nu bij de hogere overheid gaan rechtekken? Het College vond maar één goede oplossing: de benoeming van stokhouders werd onttrokken aan de thesaurier en zou voortaan door het College zelf worden beslist.

Dit alles was gebeurd buiten het medeweten van de thesaurier, die het pas achteraf aan de weet kwam, door de loslippigheid van een griffier. Terwijl Van den Bogaerde stond te plassen, was die griffier naast hem komen staan, om hem buiten het medeweten van de anderen te kunnen aanspreken en hem van het complot op de hoogte te brengen. Van den Bogaerde ontplofte letterlijk. Er volgde een uitgebreide briefwisseling met de commissaris voor financiën van de centrale regering De Limpens, waarin Van den Bogaerde het gekonkel aanklaagde (*procédé déshonorant et flétrissant de la part de mes propres confrères*) en zijn goed recht verdedigde. Als het College op zijn beslissing niet terugkwam, zou hij hierover procederen, zo kondigde hij aan.

De Limpens zat met de zaak erg verveeld. Hij onderhield goede betrekkingen met De Pruyssenaere en andere leden van het bestuur van het Vrije, maar ook met Van den Bogaerde waren zijn relaties opperbest. Bij herhaling had die hem een ananas van eigen kweek toegestuurd, waarvoor De Limpens telkens uitbundig bedankte. Van den Bogaerde was ook raadgever in het ontginnen van het heideveld dat de Limpens in Oostkamp bezat en kwam regelmatig tussen om ter plekke betalingen uit te voeren in naam van De Limpens. Toen hij naar Brussel reisde, werd hij bij de commissaris gastvrij aan huis ontvangen. Zowel de Limpens als Von Crumpipen raadden van den Bogaerde sterk af over het twistpunt te procederen, maar de zaak gewoon op zijn beloop te laten en verder stokhouders te benoemen, zonder zich om het College te bekommeren. Wellicht heeft hij deze raad opgevolgd, want in de bewaarde briefwisseling is hierover verder geen sprake meer. De vriendschap met De Limpens bleef onverminderd en in september 1777 (als dank voor zijn tussenkomsten?) ontving deze opnieuw twee grote ananassen van de thesaurier⁸⁷.

87 RNB, AVDA, n° 26

Uit dit paar voorbeelden blijkt duidelijk dat het in het bestuur van het Brugse Vrije niet altijd bleef bij een vreedig samen besturen. Eigenlijk zou het verwonderlijk zijn geweest als het zo was. Het ging immers om een samentreffen van heren die elk hun ambities en karakter hadden, terwijl ze hun belangen en die van hun familie in het oog hielden. In de officiële stukken zal men niet altijd de tekenen van een latent of openlijk conflict ontwaren, zodat het een meevaller is als privé-archieven ons hierover meer gegevens meedelen. Gelukkig bleven de tegenstellingen in de tijd van Andries van den Bogaerde binnen de perken en gedroeg men zich beschaafder dan dat het een eeuw vroeger het geval was. Op oudejaarsavond van het jaar 1666 had, in volle zitting van het bestuur van het Vrije, burgemeester Van der Haghen een dolk bovengedaald en omwille van een vijandschap die waarschijnlijk iets met hun beider eigendommen in Middelburg te maken had, schepen Paul Rugeley doodgestoken⁸⁸. Zo erg was het in de 18de eeuw niet meer, maar het is toch interessant te kunnen vaststellen dat de bestuurders, die men bij het nalezen van de verslagen over hun bestuursdaden als zakelijke regenten ervaart, wel degelijk mannen van vlees en bloed waren.

Commerciële activiteiten

Andries van den Bogaerde was nog op andere domeinen actief dan op het ambtelijke vlak. We zullen het hierna meer uitgebreid hebben over zijn activiteiten als kweker van bloemen en exotische vruchten, boomkweker en ontginner van woeste gronden. Was het eerste hoofdzakelijk liefhebberij, dan betekenden de twee andere activiteiten het uitvoeren van investeringen die een rendement verzekerden, het boomkweken op korte en het ontginnen op langere termijn.

Toen in 1782 in Brugge een vennootschap voor zeeverzekeringen werd opgericht, onder de benaming *D'hont, van Outryve en Compagnie*, tekende Van den Bogaerde op het kapitaal in voor een bedrag van 15.000 gulden. De 15 aandelen van 1.000 gulden elk berusten nog steeds in zijn archief. Het zou eerder verwonderlijk zijn

88 K. VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg in Vlaanderen*, Brugge, 1867, blz. 147.

geweest had hij niet ingeschreven, want ongeveer al wat naam had in Brugge tekende in op een zaak die zou blijken al op korte termijn een schitterende belegging te zijn⁸⁹.

Van den Bogaerde ging nog verder in het nemen van commercieel risico, door te participeren in de vennootschap *P. Gilliodts & Compagnie*, gevestigd in Cadiz. In 1788 en 1789 nam hij bij herhaling de helft van een scheepslading textiel en andere waren voor zijn rekening⁹⁰. Of hij dit ook in vroeger jaren had gedaan wordt in de bewaarde archiefdocumenten niet vermeld. Het is mogelijk, aangezien hij de familie Gilliodts al langer kende. Anderzijds kan het ook een eerder uitzonderlijke activiteit zijn geweest, naar aanleiding van de familiale banden die hij met deze familie smeedde.

Naast deze commerciële activiteiten, bestond de voornaamste bron van inkomsten voor Van den Bogaerde uit zijn talrijke huizen en landelijke eigendommen, waarvan de huurgelden als het ware toestroomden. Zoals alle vermogende heren liet hij het innen van pachten en huurgelden over aan ontvangers. Dit waren onder meer C. de Rijckere, Jan de Laeter, Jacobus de Zuttere en Pieter van Sieleghem, die optraden als regisseur voor de her en der over West-Vlaanderen verspreide eigendommen⁹¹. Voor dichterbij gelegen eigendommen trad landmeter en zakenman Pieter Gilliodts (1721-1798) op, voornaamste deelgenoot in de hierboven gemelde vennootschap en vader van Juan-Diego Gilliodts met wie de dochter van Andries in mei 1789 in het huwelijk trad.

Op het einde van datzelfde jaar, toen de Brabantse Revolutie hoogtij vierde, kwam Pieter Gilliodts er openlijk voor uit dat hij gewonnen was voor de nieuwe gedachten. Hij hield zelfs in het ambacht Sijsele heftige redevoeringen tegen de bevoorrechte standen en eiste dat de landslieden zelf hun vertegenwoordigers konden kiezen in plaats van afhankelijk te blijven van de leenheer⁹². Dit situeer-

89 L. COUVREUR, De zeeverzekeringsmarkt der Oostenrijkse Nederlanden op het einde van de 18de eeuw, in: Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, 1937, blz. 58-83; L. VAN ACKER, De West-Vlaamse zeeverzekeringsmaatschappij. Laatste jaren en liquidatie, 1807-1812, in: Biekorf, 1966, blz. 257-265; Y. VAN DEN BERGHE, a.w., blz. 28-29

90 RNB, AVDB, n° 41.

91 RNB, AVDB, n° 34 tot 37.

92 Archief de Bethune, Marke, Discours van P. Gilliodts, greffier van ambacht van

de hem duidelijk onder de *Vonckisten* of *democraten*. Net zoals andere ontvangers (onder hen zijn broer Jan-Baptist, zijn zoon Charles, de Van Hueles, de Van Severens en andere) was hij het beu om nog langer als ondergeschikte voor de adellijke heren te werken.

Ging Gilliodts te veel in zijn overtuigingen op en veroorzaakte dit een breuk met Andries van den Bogaerde? Verwaarloosde hij zijn zaken of vertikte hij het nog verder die van zijn broodheren te benaastigen? Werd hij slachtoffer van het feit dat zijn opdrachtgevers door de opeenvolgende zware heffingen in moeilijkheden kwamen en hem minder werk konden toevertrouwen? Wendde hij de ontvangen gelden aan om de belastingen te voldoen waar ook hij werd mee opgezadeld? Feit is dat in juli 1794 Andries van den Bogaerde beslag liet leggen op twee eigendommen van Gilliodts, het huis *De Vinne*, ook genaamd *Tout à la Mode* in de Vlamingstraat en het huis *Den Ruus* op het Oosterlingenplein, wegens achterhouden van renten en huishuren die hij had geïnd in naam van zijn opdrachtgever. Van den Bogaerde legde op deze eigendommen nog bijkomend beslag als voogd van de jonge wees Jan Rotsart de Hertaing, tegenover wie Gilliodts eveneens schulden had⁹³.

Familiale banden beletten dus niet dat Van den Bogaerde hard optrad als zijn belangen op het spel stonden. Zijn uitval in 1790 tegen de *goddeloze Vonckisten* (waar Gilliodts toe behoorde of sympathie voor had) krijgt in deze context extra reliëf. Men kan alleen maar gissen wat achter zo een zakelijk dispuut allemaal kon schuil gaan aan familieruzies en politieke tegenstellingen.

Tegen het einde van zijn loopbaan had Van den Bogaerde uiter-aard, zoals iedereen, de lasten van de revolutie te dragen. Bij de verschillende bijzondere belastingheffingen behoorde hij tot de hoogst aangeslagen inwoners⁹⁴. Van den Bogaerde was immers, door erfenis-

Sijsele in dezelfde ambacht 23 december 1789; Y. VAN DEN BERGHE, a.w., blz. 245; M. SEBRECHTS, a. w., blz. 9.

93 SAB, Registers van de sestendelen, Carmerssese deel folio 9, etc. en folio 123.

94 Bij de Verplichte lening of "Contributie" in 1794 (SAB, Hedendaags Archief, Index der contribuanten in de contributie van 4 miljoen) behoorde hij tot de 30 hoogst belaste en moest 6.000 livres betalen. Hij had waarschijnlijk, als goede Bruggeling, niet al zijn bezittingen aangegeven, want kort daarop werd hem een bijkomende belasting van 4.000 livres opgelegd. In 1796 werd zijn staat van fortuin op 200.000 livres geschat (Rijksarchief Brugge, Frans fonds, 546: "Résumé...de la Fortunc...") en werd van hem in een nieuwe gedwongen lening

sen en door zijn eigen activiteiten een welvarend man. Begin 1795 was hij tevens één van de gijzelaars die door de Franse bezetters werden meegevoerd, omdat de belastingen niet snel genoeg werden geïnd⁹⁵.

De man van het verenigingsleven en de botanicus

Andries van den Bogaerde was bijzonder actief in het verenigingsleven. Hij was hoofdman van één van de 'paradepaarden' van het Brugse Vrije, de rederijderskamer van de *Weerde Drie Santinnen*⁹⁶, lid van de Edele confrérie van het H.-Bloed (1749)⁹⁷, lid van de kruisbooggilde Sint-Joris (1748)⁹⁸, van de schermersgilde Sint-Michiel (1749)⁹⁹, van de handbooggilde Sint-Sebastiaan (1760)¹⁰⁰ en van de Vrije Archiers in Sint-Kruis (1752)¹⁰¹, confrater van de *Confrerie van*

nogmaals 9.000 livres geëist (SAB, Hedendaags archief, Emprunt forcé). Zie ook: W. BOUSSY, De gegoede stand te Brugge op het einde van de XVIIIe eeuw, licentiaatthesis RUG, 1963 (onuitgegeven).

- 95 J. VAN WALLEGHEM, Merckenwaardigste voorvallen 1795 en 1796, trefwoord 'gijzelaars'; R. COPPIETERS, Journal d'événements divers et remarquables, Brugge, 1907 (zie jan/febr. 1795).
- 96 In tegenstelling tot de Kamer van de H. Geest, die op de steun van de stad Brugge kon rekenen en gehuisvest was in een stadsgebouw, de Poortersloge, stond de Kamer van de Drie Santinnen onder de bescherming van het Brugse Vrije en had zijn lokaal in het Landhuis van het Vrije.
- 97 Dit lidmaatschap was evenwel van korte duur, aangezien tot in 1783 het vrijlaatschap en het lidmaatschap van de confrérie onverenigbaar waren. Zie: A. VAN DEN ABEELE, De Confrérie van het Heilig Bloed in de 18de eeuw, in: Het Heilig Bloed te Brugge, Brugge, 1990, blz. 174. Van den Bogaerde verliet in 1750 het poorterschap om vrijlaat te worden. De volgende Van den Bogaerdes waren hem in het lidmaatschap van de confrérie voorgegaan: Gerard (1631), Andries (1636), Pieter (1673), Andries (1688), Jacob (1710), Pieter (1710), Michiel (1716) en Jan-Anthone (1726).
- 98 A. VANHOUTRYVE, a. w. Andere leden van de familie: Lodewijk (1422), Andries en Pieter (1668), kanunnik Jan-Baptist (1694), Pieter en Laureyn (1709), Michiel (1714), Willem (1768).
- 99 SAB, Inventarisnr. 388, doodschuldenboek
- 100 H. GODAR, Histoire de la Gilde des archers de Saint Sébastien de la ville de Bruges, Brugge, 1947. Andere familieleden in de gilde: Jeronimus (1566), Jan (1653), Jan (1666), Andries (1673), Vincent (1687), Michiel (1714), Anna en Maria (1724), Jacob (1726), Louis (1789), Balthazar (1795).
- 101 A. DE WITTE, 500 jaar vrije archiers (...) te Sint-Kruis-Brugge, Brugge, 1975.

het Concert (1754)¹⁰², beschermend lid (1755) en bestuurslid (1765, 1779, 1793) van de Kunstacademie¹⁰³, etc. Wel valt het op dat hij geen lid werd van de *Société Littéraire*. Hij was tevens vanaf 1750 kerkmeester van de Sint-Annakerk¹⁰⁴. Op de klokken *Jozef* en *Anna* die in 1783 werden ingewijd, komt zijn naam als medeschenker voor¹⁰⁵. In 1749-50 was hij gouverneur van de *Berg van Charitate*¹⁰⁶ en van 1748 tot minstens 1772 was hij curator van het godshuis 's *Graven Convent* in de Ganzestraat¹⁰⁷.

Daarenboven was er zijn actieve rol in de *Confrerie Sint-Dorothea*, de exclusieve vereniging van bloemen- en plantenliefhebbers uit de hogere kringen, bestaande uit edellieden verbonden met het bestuur van het Brugse Vrije en hogere geestelijken¹⁰⁸. In die confrérie was zijn familielid, de kanunnik van Sint-Donaas Jacob van den Bogaerde (1676-1750), hem een generatie eerder voorgegaan, in 1730 als lid en in 1732 als proost. Andries-Lodewijk werd lid in 1762 en in 1763 en 64 was hij 'zorger'. Voor het jaar 1771 was hij de proost van het gezelschap en liet dit in het confrérieboek vereeuwigen met een sierlijke lavistekening door schilder Jan Gareminj, waarop de ananasplant prominent aanwezig was¹⁰⁹. Of hij inderdaad een zo monumentale serre had als op die tekening is weergegeven, dan wel of het hier om een artistieke vrijheid ging, is niet te achterhalen¹¹⁰.

Dit lidmaatschap was een gevolg van zijn botanische activiteit, die hem in de middens van de tuinliefhebbers op het voorplan bracht en zijn reputatie, zoals we bij Lestiboudois konden vaststellen, tot ver

102 A. VAN DEN ABEELE, *Het Concert*, in: Brugs Ommeland, Brugge, 1994, blz. 171-242.

103 D. DENDOOVEN, a.w. *Andere Van den Bogaerdes: kanunnik Jan-Baptist (1721), Donaes (ca 1740), Willem (1766), Andries (1783), Matthias (1801)*.

104 RNB, AVDB, n° 30.

105 R. VERANNEMAN DE WATERVLIET & B. WARNIER, a.w.

106 P. SOETAERT, a. w., blz. 117.

107 ANB, AVDB, n° 45.

108 Deze vereniging behoorde tot de invloedssfeer van het Brugse Vrije. Dit situeert zich, net zoals voor de rederijderskamers het geval was, in het kader van de traditionele naijver tussen de besturen van Brugge en van het Brugse Vrije, waarbij een aantal verenigingen voorbehouden waren aan poorters, andere aan vrijlaten.

109 A. VANDEWALLE & W. LELOUP, *Ongekend werk van Jan Gareminj in het Confrérieboek van de H. Dorothea*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 1980, blz. 179-187.

110 Publicatie van deze tekening bij bovengemelde studie, blz. 185.

buiten Brugge vestigde. De leden van Sint-Dorothea gingen onder meer de verplichting aan, nieuwe variëteiten die ze konden ontwikkelen, onderling te verkopen of te ruilen. Ze bezochten ook regelmatig elkaars tuinen en organiseerden veilingen¹¹¹. Sommige tuiniers die in hun dienst werkten, lagen later aan de oorsprong van zelfstandige hofbouwbedrijven, activiteit die in de 19de eeuw in Brugge en omstreken een hoge vlucht nam¹¹².

Situering van zijn botanische activiteit

Lestiboudois gaf geen precieze ligging aan van de te bezoeken tuinen. Voor Van den Bogaerde vermeldde hij gewoon 'in Brugge'. Het ligt voor de hand dat de tuin zich bevond bij het huis dat Van den Bogaerde bewoonde, het ouderlijk huis *Den Eekenboom* in de Langestraat, op de hoek van de Kersenboomstraat¹¹³. Het imposante huis, dat in recente jaren erg te lijden heeft gehad en dringend zou dienen beschermd te worden, had toen al een lange geschiedenis¹¹⁴.

In 1454 kocht de abt van de abdij Zoetendale dit huis van Jan de Bul, 'hostelier' van de hertog van Bourgondië. Hij gaf er de naam *Den Eekenboom* aan, als hommage aan de moederabdij *Ten Eekhoutte*. Voortaan zou dit het Zoetendaalse refugehuis zijn voor onzekere tijden. In 1584 werd de abdij opgeheven en werden al haar eigendom-

111 SAB, reeks 539: Handschriften, Confrérieboek Dorothea (met alfabetische index op de namen); E. COPPIETERS-STOCHOVE, *Origine de la Société Royale d'Horticulture et d'Arboriculture de Bruges*, in: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis te Brugge*, 1895, blz. 43-60; A. VANDEWALLE, a.w.; A. VANDEWALLE, *Hoogstaande bloemenliefhebbers in het Brugse, 1651-1784*, in: *Biekorf*, 1980, blz. 90-82.

112 N. VAN EYGEN, *De Brugse hofbouw*, Brugge, 1961, blz. 8.

113 E. VAN MINGROOT, *De abdij van Zoetendaele te Maldegem (1215-1584)*, Maldegem, 1983, blz. 117.

114 Het eigendom, op het kadaster bekend onder A 461, werd na het overlijden van de weduwe van den Bogaerde verkocht aan Louis Busschaert – De Jaegher, in 1856 aan Henri Prignot, in 1870 aan Joseph de Peneranda, in 1904 aan dokter Leo Verhoef (die aan de kant Verbrand Nieuwland een ziekenzaal bouwde, later tot huis verbouwd en in 1914 aan de brouwers Vanneste verkocht); het hoofdgebouw werd in 1919 verkocht aan Florent Pattyn – Van Heede, in 1923 aan Jules Vanlatum – Van Loo en werd in 1931 ingebracht in de n. v. Auto-palace J. Van Latum et fils. (Directie Kadaster, Brugge)

men overgedragen aan de jezuiten in Brugge. Die verkochten het huis in 1594 aan de schepen van het Brugse Vrije Achille Sproncholf¹¹⁵ en op 19 oktober 1643 verkochten de voogden van Jenne, dochter van schepen van het Brugse Vrije Alexander Sproncholf het op hun beurt aan Andries I van den Bogaerde. Andries-Lodewijk van den Bogaerde was de vierde generatie die er woonde en werd eigenaar door de testamentaire schenking van zijn moeder, in 1756 geacteerd¹¹⁶.

Het kadastraal plan van Brugge uit het begin van de 19de eeuw toont aan dat achter *Den Eekenboom* zich uitstrekkend tot in het Verbrand Nieuwland, een tuin lag van een paar duizend vierkante meter. Die was er ongetwijfeld ook in de tijd van Andries van den Bogaerde. Om de bloemen- en plantenliefhebberij te beoefenen, was een stadstuin, voorzien van een oranjerie en van serres (dat die er waren wordt bevestigd door een vermelding in de herinneringen van zijn schoondochter), voldoende. Hij had er alleszins de nodige hulp voor, want in de bevolkingsregisters werden zes inwonende knechten en meiden gemeld¹¹⁷. Het is duidelijk dat Van den Bogaerde het niet hield bij de traditionele bloemen en planten. De ananas die prominent aanwezig is op zijn portret en op de tekening door Garemijn, wijst er op dat hij er in slaagde exotische vruchten te kweken en daar behoorlijk fier op was. Dergelijke teelt vereiste veel beroepskennis en aandacht in serres en kasten die winter en zomer op de vereiste temperatuur werden gehouden, hetgeen best onder het bestendig oog van de meester gebeurde.

Het is nochtans zeker dat een deel, zoniet een aanzienlijk deel van zijn botanische activiteiten zich op zijn buitenverblijven afspeelde. Hij had er minstens twee. Op Sint-Kruis werd hij in 1773, na de opheffing van de jezuitenorde eigenaar van het *Jezuietengoed* of kas-

115 E. VAN MINGROOT, a.w., blz. 216; L. DELPLACE s. j., Notice sur l'ancien collège des jésuites à Bruges, in: Handelingen van het genootschap voor geschiedenis, Brugge, 1884, blz. 1-100; A. DUCLOS, Bruges, histoire et souvenirs, Brugge, 1910, blz. 565-566; E. VAN MINGROOT, Teloorgang en afschaffing (1584) van de abdij Zoetendaele te Maldegem, in: Appeltjes van het Meetjesland, 1978, blz. 88-125; F. VAN DYCKE, a.w., blz. 418; SAB, Registers van de zestendelen, Sint-Janszestendeel nr. 1021.

116 SAB, Registers van de zestendelen, Sint-Janszestendeel, folio 1021.

117 SAB, Bevolkingsregisters 1792-1809, sectie A5-23.

Het huis De Eikenboom in de Langestraat, generaties lang de woning van de Van den Bogaerdes.

Koetspoort van het huis De Eikenboom, met wat overblijft van het wapenschild Van den Bogaerde.

teel *Nieuwenhove*. Aan dit buitenverblijf was een groot domein verbonden, dat paalde aan *Rooigem*, het zomerverblijf van een ander lid van de confrérie van de H.-Dorothea, de bisschop van Brugge¹¹⁸. Het feit dat van den Bogaerde in 1758 lid werd van de schuttersgilde van Sint-Kruis en dat hij ook aldaar werd begraven, wijst op een blijvende betrokkenheid bij die gemeente. Op deze eigendom beoefende hij voornamelijk de boomkwekerij. Een voorbeeld van de omvang geeft zijn brief van 16 oktober 1787 aan zijn zoon André, waarbij hij meedeelde dat onder meer 5 à 600 beukenplanten en 300 eikenscheuten klaar stonden om voor hem naar Waarschoot verscheept te worden. Nog in 1795 verstuurde hij naar zijn zoon 250 lorkenplanten. Bij deze verzendingen voegde hij telkens een aantal instructies bij over hoe de planten dienden te worden behandeld en bevestigde hij dat ze afkomstig waren *de ma pépinière à Sainte-Croix*¹¹⁹.

Vervolgens bezat hij uitgestrekte domeinen in en rond Beernem. In 1640 had zijn oudoom Gerard van den Bogaerde daar al 380 gemeten veld en vijvers gekocht. Andries van den Bogaerde kwam in het bezit van een aanzienlijke oppervlakte, door de erfenis die zijn vrouw deed bij het overlijden van haar vader in 1760 en hij zette zich met kracht in voor de ontginning ervan. Hij had hiervoor een plaatselijke regisseur in dienst, François Werbrouck (1739-1824) die voor hem de woeste gronden ontgon en ze hetzij beboste, hetzij tot landbouwgrond omvormde. Werbrouck verwierf hiermee een aanzienlijke reputatie. In 1807 werd hem plechtig de eremedaille uitgereikt van de *Société départementale de l'agriculture de la Seine*¹²⁰.

Dat Andries van den Bogaerde zelf bij de uitgevoerde werken van nabij betrokken was, blijkt uit de verhandeling die hij in 1795 aan de bosbouw wijdde¹²¹. Het omvangrijke in-folio onder de titel *Verhandeling door Andries L. van den Bogaerde over de bosbouw, speciaal met betrekking tot het goed Reijgerloo in Beernhem*, in zijn handschrift, besloeg 220 bladzijden, met een index van 13 blz. Hierin gaf hij zeer gedetailleerde informatie en instructies over het behandelen

118 R. DUYCK, André van den Bogaerde en de confrerie van de H. Dorothea, in: Brugse Gidsenkroniek, augustus 1991, blz. 163-166.

119 RNB, AVDB, n° 74.

120 L. VAN ACKER, Heideontginning ten zuiden van Brugge, in: Biekerf 1960, blz. 235-238.

121 RNB, AVDB, n° 29.

van woeste grond en het planten en onderhouden van talrijke boomsoorten. Deze vrucht van vijf en dertig jaar studie en praktijk is nooit in druk uitgegeven en is wellicht ook nooit door iemand als leidraad gebruikt. Het bleef een werk waarin hij op zeventigjarige leeftijd tot eigen voldoening zijn ruime ervaring te boek stelde.

Vanaf 1764, toen hij in dienst trad bij Van den Bogaerde, woonde Werbrouck nabij het Bulskampveld op het domein *Reygerlo*. Volgens G. F. Tanghe woonde hij in een hofstede, gebouwd naast 'de bijzondere verblijfplatse voor hun zomerkwartier' die de Van den Bogaerdes er gebouwd hadden. Nog net voor zijn dood, van april 1798 tot einde maart 1799 liet Van den Bogaerde uitgebreide verbeteringswerken aan zijne *kasteelwoonste* uitvoeren, waarbij zowel de namen van de uitvoerders en het aantal gewerkte dagen, als de gebruikte materialen en de uitgevoerde werken gedetailleerd werden opgetekend¹²².

Tanghe noch Alfons Reyserhove hebben uitsluitsel gegeven over de juiste ligging van dit buitenverblijf¹²³. Het kan zeker het huidige kasteel Reygerlo niet geweest zijn en ook niet het 'kasteelken' dat in het begin van de 19de eeuw aan Alexandre Jullien toebehoorde, langs de steenweg van Beernem-Bloemendale naar Wingene, de huidige Reigerlostraat. Het meest waarschijnlijk is dat het om het kasteel Bloemendale ging dat tot het midden van de 19de eeuw een groot deel van het jaar werd bewoond door kleinzoon Louis Jacopsen (1797-1877), gehuwd met zijn twaalf jaar oudere verre nicht Thérèse van den Bogaerde, een dochter van Willem van den Bogaerde de Merlebeke. Het is op dit landgoed dat Jacopsen zich ontpopte tot één van de pioniers van de fotografie¹²⁴. In 1852 verkocht hij het kasteel, samen met 60 hectaren grond, aan de Belgische Staat die er een instelling voor delinquente meisjes in onderbracht¹²⁵. In 1928 werd de eigendom opnieuw verkocht en vestigde er zich het Sint-Amandusinstituut, de psychiatrische inrichting van de Broeders van Liefde.

122 RNB, AVDB, n° 92.

123 G. F. TANGHE, Parochieboek of historie van Beernem, Brugge, z. j., blz. 57; A. REYSERHOVE, Beernem, een heemkundige studie, Handzame, 1979, blz. 100.

124 G. MICHIELS, Uit de wereld der Brugse mensen, Brugge, 1978, blz. 20-22; J. A. RAU, Een eeuw Brugge, 1800-1900, Brugge, 2001, blz. 37-39.

125 J. MARECHAL, Inventaris van het archief der familie Jacopsen, Rijksarchief Gent, Brussel, 1949.

De hoeve, voor Werbrouck gebouwd in de *Noendreef*, staat er nog altijd¹²⁶. Ze moet nog de gedenksteen dragen (helaas overschilderd) die door Werbrouck op de gevel werd aangebracht, ter gelegenheid van het gouden huwelijksjubileum van het echtpaar Van den Bogaerde, en als volgt luidde:

*Vrouw Rotsart en van den Bogaerde
in 't jaer negen en veertig paerde
Dit goed Reygerlo, alsdan rau velt
hebben zij tot vruchtbaerheit gesteld,
bebouwt, beplant met boomgewassen
die volgens natuer den grond passen.
God zegent arbeid, kost en loont
den trouwen dienst aen hem beloont.
Anno 1799*

De streek ten zuiden van Brugge heeft inderdaad veel aan Andries van den Bogaerde te danken, die zijn bijdrage leverde om van een woest heidelandschap, een bosrijk en vruchtbaar agrarisch gebied te maken.

De nalatenschap

Op 3 oktober 1799 werd de aangifte van de nalatenschap van Andries van den Bogaerde ingediend. Het archief van de erfenisangiften voor de jaren VII tot IX is evenwel zo sterk beschadigd dat opzoekingen onmogelijk zijn geworden¹²⁷. We kunnen ons enig idee van zijn bezit vormen aan de hand van de erfenisangifte van zijn weduwe¹²⁸. Daarop kwamen voor: 132 ha landbouw- en heidegrond in Beernem, 1,5 ha in Lissewege, 9,5 ha in Oostkerke, 17 ha in Westkapelle en 2 ha in Zuienkerke. Daarnaast was er het huis in de Langestraat. Uit de opgave blijkt dat de kinderen al bij het overlijden

126 De hofstede, gelegen Noenhof, werd in 1854 door Louis Jacopsen – Van den Bogaerde, samen met 29 ha grond, verkocht aan notaris Norbertus Eggermont uit Gent. (Directie Kadaster, Brugge)

127 Rijksarchief Beveren, Erfenisangiften Brugge, reeks 187, deel nr. 419.

128 Rijksarchief Beveren, Erfenisangiften Brugge, reeks 187, vak 859.

van hun vader de helft hadden geërfd, zodat de eigendommen van het echtpaar Van den Bogaerde – Rotsart waarschijnlijk het dubbele bedroegen. Een verdeling van de erfenis van Andries van den Bogaerde, geacteerd door notaris De la Rue, geeft aan dat onder de zes in leven zijnde kinderen een verdeling werd gedaan in zes kavels ter waarde van 8179 ponden elk of in totaal 49.079 ponden of nagenoeg 350.000 gulden¹²⁹. Deze verdeling gebeurde dus wellicht buiten de goederen die aan hun moeder toebehoorden. Pas in 1828 werd het in onverdeeldheid gebleven Reigerlo tussen de vier overblijvende kinderen verdeeld¹³⁰.

Van roerende eigendommen, meer bepaald van aandelen en obligaties of van schuldvorderingen op openbare besturen, werd bij de verdelingen niets vermeld. Ze kunnen waardeloos zijn geworden, gediend hebben om de zware belastingen te betalen tijdens de revolutietijd, of in der minne verdeeld zijn onder de erfgenamen. De woning in de Langestraat werd op een waarde van 8.320 franken geschat. Daarnaast werd een groot gedeelte van de inboedel verkocht, wat de aanzienlijke som van 14.500 franken opbracht. Die verkochte inboedel bestond, naast méér dan 950 loten huisraad en meubelen voornamelijk uit schilderijen, boeken, zilverwerk en mineralen.

De schilderijenverzameling was aanzienlijk: er werden 142 stuks verkocht¹³¹. Hieronder bevonden zich geen familieportretten, zodat men mag aannemen dat de kinderen vooraf een aantal werken onder elkaar hadden verdeeld. Er was weinig Brugs werk aanwezig: twee havenzichten door Jan Gareminj, vier godsdienstige taferelen door één van de Van Oosts, drie veldslagen door Karel Breydel (1678-1733) – Antwerpenaar van Brugse afkomst¹³² – en een binnenzicht van de Sint-Salvatorskerk door Jan-Baptist van Meunincxhove, wellicht het schilderij dat thans in de kathedraal hangt¹³³. Daarnaast waren heel wat Vlaamse en Hollandse schilders aanwezig, zoals

129 RNB, AVDB, n° 42.

130 RNB, AVDB, n° 87.

131 *Catalogue d'une belle collection de tableaux des meilleurs Maîtres de l'Ecole flamande et hollandaise (...)* délaissés par feu Monsieur André vanden Bogaerde, en son vivant bourguemaître du Franc, Brugge, drukker De Moor, (1803)

132 P. BREYDEL, *Bruges et les Breydel*, Brussel, 1975, blz. 157-159.

133 L. DEVLIEGHER, *De Sint-Salvatorskathedraal te Brugge*, Dccl 2, Tielt 1978, blz. 201

Mostaert, Van Orley, De Craeyer, Aghtschellinck, Pieter Wouwermans, Patenier, Teniers, enkele Bruegels, etc. De hoofdwerken lijken te zijn geweest: een *Landschap met figuren* door Peter-Paul Rubens en een *Aanbidding der Wijzen* door Memling. Of het echt om originelen dan wel om een kopie ging is niet meer te achterhalen. Wel kwamen nog andere schilderijen voor waarbij werd vermeld dat ze “naar...” of “uit de school van...” enkele grote meesters waren (Rubens, Rembrandt, Teniers), zodat men niet persé overdreef in het toeschrijven.

De helft van de schilderijen toonde allerlei landschappen, meestal bevolkt met figuren, daarbij ook nog enkele schilderijen die bloemen of dieren weergaven: helemaal in de lijn van wat een natuurliefhebber graag rond zich zag hangen. De andere helft was verdeeld tussen schilderijen met godsdienstige onderwerpen, scènes uit de antieke geschiedenis, huiselijke interieurs en ‘conversaties’, haven- en zeegezichten, een paar slagvelden en cavaleriescènes, met ook nog een zestal portretten. Daarnaast werd een vijftigtal ingelijste miniaturen en prenten verkocht, hoofdzakelijk gravures die de verschillende Franse havens voorstelden.

Van den Bogaerde bezat ook een aardige collectie mineralen, schelpen en houten fossielen, thermometers, barometers en microscopen, jachtgeweren en pistolen. Overblijfsels van zijn mandaat in het Brugse Vrije waren enkele antieke potten die men had gevonden in een turflaag aan de Noordzee en een gebeeldhouwde steen gehaald uit de funderingen van de in 1784 afgebroken Sint-Walburgakerk. Bij dit onderdeel van de verkoop werd in de catalogus die we konden raadplegen, de naam van enkele kopers vermeld: Dienbergen, Van Caloen, Andries, De Melgar, De Moor, De Busscher, De la Rue, Gilliodts, Van Wymelbeke, Jamin, Sinaeve, zonder twijfel Brugse verzamelaars die hun collectie wilden aanvullen. Dezelfde namen komen ook voor op de catalogus van de boekenveiling, waarvan ik het exemplaar heb geraadpleegd dat aan Pieter de Melgar toebehoorde en waar naast de bovengemelde ook nog enkele andere Brugse ingezetenen voorkwamen: De Carnin, ‘Sch.’ Verbrugge (wellicht schilder Jan-Karel Verbrugge, in opdracht van zijn werkgever, de grote verzamelaar Van Huerne de Puyenbeke), De Molo, Van de Walle, Chantrell, De Brouwer en Van den Bogaerde de Merlebeke.

De bibliotheek

De geveilde boekenverzameling was van haar kant evenmin onbelangrijk¹³⁴. Het ging in totaal om circa 350 nummers, waarbij het zoals voor de schilderijen, niet onmogelijk is dat de erfgenamen bij 'vriendelijke verkaveling' vooraf al een keuze hadden gemaakt. Zo behield de familie voor zich een handschrift van Pieter van den Bogaerde (1682-1720) met een door hem geschreven (of gekopieerde) geschiedenis van het Brugse Vrije tot het jaar 1551¹³⁵. Een aantal van de geveilde boeken bestond uit meerdere volumes, zoals het verzameld werk van Buffon dat 55 boekdelen telde. In totaal waren er een 750 volumes. De twee derden waren in het Frans, het overige derde in het Nederlands, met daarbij nog een twintigtal Latijnse werken.

Zoals in de meeste bibliotheken van die tijd, waren de religieuze werken talrijk aanwezig (waaronder twee met miniaturen verluchte gebedenboeken uit de 14de eeuw en een *Leven Ons Heren Jesus Christus*, op perkament, gedateerd 1422), naast historische, genealogische, heraldische en literaire werken, alsook reisverhalen. Wat betreft pikante literatuur, was van den Bogaerde minder goed voorzien dan enkele van zijn Brugse tijdgenoten, kanunniken inclusief. Bij hem beperkte zich dit tot *Billets gailliards avec leur réponse* en *Le secrétaire des amants*. Daarnaast enkele luchtige geschriften van l'abbé Antoine Prévost en van Restif de la Bretonne. 'Verlichte' literatuur van Voltaire of anderen, nochtans vaak zeer aanwezig in Brugse bibliotheken, kwam bij hem niet voor. De revolutie interesseerde hem, zodat hij boeken had van l'abbé Barruel en werk over Robespierre en generaal Dumouriez. Daarnaast was hij geabonneerd op de *Journal historique et littéraire* van De Feller en op het spectatoriaal tijdschrift van Antoine Prévost, *Le pour et contre*.

Van den Bogaerde bezat natuurlijk de werken die bij iedere zich respecterende bibliofiel in de Zuidelijke Nederlanden aanwezig

134 Catalogue d'une belle collection de livres en plusieurs langues et facultés, la plupart parfaitement conditionnés, délaissés par Monsieur André Vanden Bogaerde, en son vivant Bourguemaître du Franc, Brugge, Weduwe De Moor en Zoon, (1803)

135 RNB, AVDB, n° 8; A. VAN DEN ABELE, Een onbekend handschrift van een schepen Pieter van de Bogaerde, in: Biekorf, 2002, blz. 258-260.

waren: Guicciardini's *Beschryvinge van alle de Nederlanden*, Sanderus' *Verheerlijkt Vlaenderen*, Vorstermans *Excellente Cronyke van Vlaenderen*, de *Antiquitates Flandriae* van Grammaye, de *Annales rerum Flandricarum* van Meyerus en *De zegelen der graeven van Vlaenderen* van Vredius. Voor wat *Brugensia* betrof, had hij werk van Joos de Damhoudere, Vincent Stochove, Karel Custis en Patrice Beaucourt de Noortvelde. Natuurlijk bezat hij ook statige in-folio's met de *Keuren en Costuymen van den Lande van den Vrijen*. Verder bezat hij een tiental boeken over schilderkunst, alles van recente datum, waaronder de *Vie des peintres flamands, allemands et hollandais* van Jean-Baptiste Descamps en de *Levensbeschryving der nederlandsche konstschilders en konstschilderessen* van Jacob Campo Weyerman, maar ook natuurlijk het *Schilderboek* van Karel van Mander (in een Amsterdamse druk uit 1618).

Samen met de boeken werden ook twee 18de-eeuwse handschriften verkocht. Het eerste werd vermeld als *een extra raer manuscript in eene leesbaere letter geschreven*. Het ging om de *Nouwkeurige Beschrijving van de oude en hedendaegsche Gestaethede en Gelegentheyd der stede van Brugge in Vlaenderen* van Jan-Pieter Van Male (Brugge 1681 – Vladslo 1735), wellicht het handschrift dat zich thans in de stadsbibliotheek bevindt¹³⁶. Het tweede was *Bethlehem, waer in ver-toond word den Kersnacht en alles wat daer onder is geschied*. Deze tekst was de laatste die in boekvorm was verschenen van de ambtenaar, baljuw van Middelburg en prins der rederijkers Jan Lambrecht (Pollinkhove 1626 – Brugge 1693)¹³⁷.

Wat bijzonder was aan de bibliotheek van Andries van de Bogaerde, in vergelijking met wat men aantreft in veel andere catalogi van Brugse veilingen, en dit helemaal in overeenstemming met zijn activiteiten als botanicus, waren de talrijke werken gewijd aan bloemen en planten, aan land- en tuinbouw: 50 titels, 125 boekdelen, vaak geïllustreerd met koperplaten, waaronder een statige in-folio met het werk van Dodoens. Die waarvan de publicatiedatum bekend is, tonen aan dat het grootste deel door Van den Bogaerde zelf werd aangekocht. Hij was dus niet zomaar een dilettantische bloemen- en

136 M. LUWEL, Jan Petrus Van Male als historicus, in: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis, Brugge, 1947*, blz. 140.

137 M. ROOSES, Jan Lambrecht, in: *Biographie nationale, Tome XI*.

plantenamateur, maar iemand die zich de werken aanschafte waaruit hij kon leren hoe te werk te gaan. In zijn bibliotheek had hij waarschijnlijk het meeste waar een *honnête homme* behoefte aan had om succesvol te tuinieren en te telen. Vooral voor het kweken van uitheemse gewassen of voor het ontginnen van woeste grond, was dit ongetwijfeld vereist. (Zie in bijlage).

Niet dat alles bij hem te vinden was. Zo treft men noch het hoger vermelde boek van Lestiboudois aan, noch het toen zeer verspreide *La théorie et la pratique du jardinage* van Antoine Dézallier-d'Argenville, al evenmin als de werken van de beroemde Zweedse plantenkundige Linnaeus. Hier opnieuw is het niet onmogelijk dat de zonen Van den Bogaerde, eveneens geïnteresseerd in botanica, zich vooraf hadden bediend.

Van den Bogaerde privé

We hebben van Andries van den Bogaerde een portret zoals het werd opgetekend door zijn kleinzoon André Jacobsen, uit de mond van zijn tante Marie van Larebeke, de weduwe van André van den Bogaerde¹³⁸.

Hij was lang, scherp en mager, zo vertelde ze, en viel op door zijn kuitloze magere benen. Zijn zoon André verweet hem *un grand fonds d'égoïsme*, om niet te zeggen gierigheid. Als de kinderen met hem naar de Mis gingen, trok hij het stoelgeld dat hij voor hen had betaald van hun zakgeld af. Later, toen André gehuwd was, kreeg hij van zijn vader een jaarlijkse toelage van 600 gulden, wat volgens de echtgenote onvoldoende was om, naast de andere inkomsten, aan het gezin toe te laten een passende levensstandaard hoog te houden. Daarbij kwam Andries met zijn echtgenote soms een paar weken bij zijn zoon in Gent verblijven, zonder zich om de veroorzaakte kosten te bekommeren, of zond hij vrienden op hen af die zonder gêne bij hen hun intrek namen.

Als het evenwel om hemzelf ging, vervolgde de schoondochter, waren geen kosten hem te veel: *rien n'était assez riche ni assez beau*.

138 RNB, AVDB, n° 30, Notice sur André van den Bogaerde et sa femme Thérèse Rotsart, recueillie de la bouche de ma tante van den Bogaerde, née Larebeke en 1840 (par André Jacobsen).

Hij kleepte zich rijkelijk en kocht zijn zijden kousen per dozijn. Hij schafte zich een koets aan die in Brugge zijn gelijke niet had, met wit paardentuig en met veel spiegels binnenin. Thuis had hij zeven inwonende huisbedienden en naast zijn woning had hij een serre waar hij exotische planten kweekte, *een zeldzaam en uiterst duur amusement*.

Het minste dat men uit deze beschrijving kan besluiten is dat de schoondochter weinig sympathie had voor haar schoonvader en ze veertig jaar na zijn dood niet milder was geworden. Zou haar onder-tussen overleden echtgenoot hetzelfde gedacht hebben? Het familie-archief bevat alvast een aantal brieven van de zoon aan de vader, waarin hij telkens opnieuw zijn grote afhankelijkheid aan zijn ouders betuigde of dankte voor wat zijn vader voor hem deed, onder meer door het leveren van gewassen voor zijn tuin in Waasmunster of van boter, tuinbonen of andere huishoudelijke produkten.

Maria van Larebeke had daarentegen heel wat méér sympathie voor haar schoonmoeder. Ze beschreef haar als een grote vrouw met allure en met prachtige bruine ogen, die ernst en bedachtzaamheid uitdrukten. Haar enige passie was de lektuur, vooral boeken over geschiedenis en over natuurwetenschappen. De verzameling fossielen en mineralen die we hierboven vermeldden was waarschijnlijk door haar aangelegd. Ze was het liefst in gezelschap van erudiete heren met wie ze van gedachten kon wisselen. Daarnaast weidde de schoondochter langdurig uit over de constipatieproblemen van haar schoonmoeder, die ze met het overvloedig eten van rabarber probeerde tegen te gaan. Dit had dan voor gevolg dat ze zich 's nachts veelvuldig naar het 'secreet' moest spoeden en vaak onrustig, als een spook, door het huis rondwaarde.

Naast dit levendig geschreven portret werd van het echtpaar Van den Bogaerde ook een geschilderd portret gemaakt. Beide schilderijen verhuisden in de 19de eeuw mee naar Heeswijk, waar ze zich bevinden. Ze werden in juni 1771 gemaakt door de Rijselse schilder C. N. Noël, die in de jaren zestig en zeventig regelmatig in Brugge verbleef¹³⁹.

139 RNB, AVDB, n° 50. Noël, afkomstig uit Amiens en meestal werkzaam in Rijsel, vond na het overlijden in 1765 van Mathias de Visch een bijkomend werkterrein in Brugge als portretschilder. Hij portretteerde o.m. Jan Gareminj (Stedelijke musea) en Cornelis Salens (Sint-Jorisgilde)

Méér dan een halve eeuw actief in het 18de-eeuwse Brugge en Brugse Vrije, zowel op het politieke en ambtelijke vlak als op dat van de botanica, het telen van exotische vruchten, het boomkweken en het ontginnen van woeste grond, verdient Andries van den Bogaerde ongetwijfeld betere bekendheid dan hem tot hiertoe is te beurt gevallen¹⁴⁰.

140 Met mijn dank aan Raymond Veranneman de Watervliet (†), ambassadeur Jean-Michel Veranneman de Watervliet, Marc De Brabandere, drs. M. Esther Becx (Heeswijk), tuinarchitect Paul Deroose, stadsarchivaris André Vandewalle, archivaris Jan D'Hondt, lic. Dominick Dendooven (Ieper), stadsarchivaris Willy Tillie (Poperinge), Zuster Maria Pia (Carmel, Brugge) en Rijksarchief Noord-Brabant

Bijlage : de botanische bibliotheek van Andries van den Bogaerde

in-octavo

1. *Den zorgvuldigen hovenier*, door Reyntkens¹⁴¹
2. *Prijverhandeling over de ontaerding der aerdappelen*
3. *Principes d'agriculture*
4. *Principes d'agriculture*¹⁴²
5. *Mémoire sur le défrichement*, par M. Tubilly¹⁴³, (1760)
6. *L'art de cultiver les peupliers d'Italie*¹⁴⁴
7. *L'art de faire éclore et d'élever des oiseaux domestiques*
8. *Essai sur l'agriculture*¹⁴⁵
9. *Traité de la taille des arbres*¹⁴⁶
10. *Traité de la culture des pêcheurs*¹⁴⁷
11. *Éléments d'agriculture* par M. Duhamel du Monceau¹⁴⁸ (2 vol.)
12. *L'école du jardin potager*, 1752 (2 vol.)¹⁴⁹
13. *Manuel de l'arborier et du forestier belge* par M. de Poederlé¹⁵⁰, Bruxelles, 1772
14. *Catalogue hollandais, tant des arbres et plantes étrangères que des racines et oignons à fleurs, qu'on vend chez W. Van Hazen*
15. *Éléments de botanique ou méthode pour connaître les plantes*, par M. Pitton-Tournefort¹⁵¹, Paris, 1694 (3 vol.)

141 Gents botanicus uit de 17de eeuw.

142 Onmogelijk vast te stellen of het een dubbel is, of een ander werk met zelfde titel.

143 Louis de Ménon, marquis de Tubilly, militair en agronoom (1717-1776).

144 Geschreven door Pélée de Saint-Maurice en in Parijs gepubliceerd in 1767.

145 Anoniem uitgegeven in Parijs in 1755 door de priesters Nolin (specialist van uitheemse gewassen) en Jean Blavet (bibliothecaris van de prins de Conti), onder de volledige titel: *Essai sur l'agriculture moderne, dans lequel il est traité des arbres, des arbrisseaux, oignons de fleurs et arbres fruitiers*.

146 Waarschijnlijk de *Traité de la taille des arbres fruitiers*, in 1696 in Parijs gepubliceerd door Renaud Dahuron (†Berlijn 1709), tuinier en leerling van De Quintinie.

147 Geschreven door de edelman De Combles uit Lyon, die leefde in het begin van de 18de eeuw.

148 Henri Duhamel du Monceau (1700-1782), één van de belangrijkste landbouwkundigen van de 18de eeuw in Frankrijk. Een sterbladige plant kreeg naar hem de naam *Hamelia*.

149 Geschreven door de Combles.

150 Baron de Poederlé, Brussels meteoroloog en botanicus uit de 18de eeuw.

151 Joseph Pitton de Tournefort (1656- 1708), vermaard botanicus.

16. *Nouvelles observations physiques et pratiques sur le jardinage et l'art de planter*, par Biedley (?), Paris, 1756 (3 vol.)
17. *Corps d'observations de la Société d'Agriculture*, Anvers, 1757-1760 (2 vol.)
18. *Oorsprong van de Bieën*
19. *Verhandeling der kanarievogels*
20. *C. Plinii secundi, handelende van de Menschen, Beesten, Vogelen en Visschen*, Amsterdam, 1703
21. *Metamorphosis naturalis of historische beschrijving van den oorsprong, aert, eygenschappen en vreemde veranderingen der wormen, rupsen, maeden, etc.*, door Johannes Goedaert¹⁵² (3 vol.)
22. *Spectacle de la nature ou entretiens sur les particularités de l'histoire naturelle*, Amsterdam, 1743¹⁵³ (7 vol.)
23. *Histoire naturelle, générale et particulière*, par Buffon¹⁵⁴ (13 vol.)
24. *Histoire des animaux quadrupèdes*, par Buffon (2 vol.)
25. *Histoire des oiseaux*, par Buffon (18 vol.)
26. *Histoire des minéraux*, par Buffon (9 vol.)
27. *Supplément* (13 vol.), par Buffon, Paris, 1769-1789
28. *Histoire naturelle des quadrupèdes ovipares et des serpents*, par M. De la Cépède¹⁵⁵, Paris, 1788 (4 vol.)

in-quarto

29. *Den nederlandschen hovenier*, door Jan van der Groen¹⁵⁶, Brussel, 1672
30. *Bijzondere aenmerkingen over het aenleggen van pragtige en gemeyne landhuysen, luthoven, plantagien en aenkleevende cieraeden*, Leiden, 1737

152 Johannes Goedaert, 17de-eeuwse natuurkundige en tekenaar in Middelburg (Zeeland).

153 Geschreven door Noël-Antoine Pluche (Reims 1668-1761), priester en natuurkundige; het boek verscheen in 1732 in Parijs.

154 Georges Buffon (Montbard 1707 – Parijs 1788), belangrijkste Franse natuurkundige van de 18de eeuw.¹⁵⁵ Graaf Bernard de Lacépède (Agen 1756 – Epinay 1825), voortzetter van het werk van Buffon.

156 Jan van der Groen was in de 17de eeuw de tuinman van stadhouder Willem III van Oranje; zijn boek, voor het eerst in 1669 in Amsterdam gepubliceerd, werd een standaardwerk.

31. *Nieuwe en ongehoorde, doch in de natuer welgegronde kweekkonst van boomen, heesters en bloemgewassen*, door Georges Andreas Agricola¹⁵⁷, Amsterdam, 1724 (2 vol.)
32. *Citricultura ofte de regheringe der uytheemsche boomen, te weeten oranien, citroenen, limoenen, granaten, laurieren en andere*, door Franciscus van Sterbeek¹⁵⁸, Antwerpen, 1712
33. *Waere oefening der planten*, door Abraham Munting¹⁵⁹, Amsterdam, 1682
34. Abrahamus Muntigius, *De vera antiquorum herbae britannicae*, Amsterdam, 1681
35. *Theatrum Fungorum, of het tooneel der campernoelien*, door Franciscus van Sterbeek¹⁶⁰, Antwerpen, 1712
36. *Dictionnaire universel d'agriculture et de jardinage, de fauconnerie, chasse, pêche, cuisine et manège*¹⁶¹, Paris, 1751 (2 vol.)
37. *Instruction pour les jardins fruitiers et potagers avec un traité des orangiers, suivi de quelques réflexions sur l'agriculture*, par M. de la Quintinie (sic)¹⁶², Amsterdam, 1697 (2 vol.)
38. *Traité des arbres et arbustes qui se cultivent en France en pleine terre*, par M. Duhamel de Monceau, Paris, 1755
39. *La physique des arbres, où il est traité de l'anatomie des plantes et de l'économie végétale*, par M. Duhamel de Monceau, Paris, 1758 (2 vol.)
40. *Des semis et plantations des arbres et de leur culture ou méthodes pour multiplier et élever des arbres, les planter en massifs et en avenues*, par M. Duhamel de Monceau, Paris, 1760

157 Georg Andreas Agricola (Regensburg 1672-1738), Duits geneesheer en botanicus.

158 Franciscus van Sterbeek (1630-1693), priester, botanicus, deskundige in zwammen, Antwerpen.

159 Abraham Munting (Groningen 1628-1683), geneesheer en botanicus.

160 Voornaamste werk van deze auteur; eerst gepubliceerd in Antwerpen in 1675.

161 Geschreven door François Aubert de la Chesnay-Desbois (1699-1784), ex-kapucijn, die talrijke Dictionnaires schreef.

162 Jean de la Quintinie (1626-1688), werkte o.m. aan de tuinen van Versailles. Zijn werk werd lang als het voornaamste instructieboek voor tuiniers beschouwd.

41. *De l'exploitation des bois, ou moyen de tirer un parti avantageux des taillis, demi-futaies et hautes futaies, et d'en faire une juste estimation*, par M. Duhamel de Monceau, Paris, 1764
42. *Du transport, de la conservation et de la force des bois*, par M. Duhamel de Monceau, Paris, 1767
43. *Economie générale de la campagne ou nouvelle Maison rustique*, par Louis Liger¹⁶³, Amsterdam, 1701

in-folio

44. *Den koninglijken hovenier (...)*, door D. H. Cause
45. *Kruidboek* door Rembertus Dodonaeus¹⁶⁴, Antwerpen, 1644
46. *Groot en algemeyn kruidkundig hoveniers en bloemisten woordenboek*, door Philip Miller¹⁶⁵, Leiden, 1745 (2 vol.)
47. *Description des plantes de l'Amérique*, par Charles Plumier¹⁶⁶, Paris, 1693
48. *Catalogus plantarum horti pisani*, per Michaël Angelo Tilli¹⁶⁷, Firenze, 1723
49. *Exactissima descriptio rariorum quarundam plantarum*, per Odoardum Farnesium¹⁶⁸, Roma, 1725
50. *Plantae selectae quarum imagines ad exemplaria naturalia Londini in hortis curiosorum nutrita, pietae* per Georgium Dionysium Enret, *nominiibus proprius notisque illustratae* per Christoforum Jacobum Trew¹⁶⁹ *et vivis coloribus representatae* per Johannem Jacobum Haid

163 Louis Liger (Auxerre 1658-1717), landbouwkundige.

164 Rembert Dodoens (Mechelen 1516 – Leiden 1585), auteur van het beroemde Kruidboek met eerste publicatie in 1554.

165 Philip Miller (1691-1771), Engels agronoom, tuinier en specialist van exotische planten. Een corymbifeer werd naar hem *Milleria* genoemd.

166 Charles Plumier (1646-1706), ontdekkingsreiziger voor exotische planten. Een plant van de frangipanni-variëteit draagt de naam *Plumeria*. Het gaat om een bloeiende struik van de familie van de Apocynaceae, afkomstig uit Mexico en Ecuador. De *Plumeria rubra* is een grote struik of kleine boom met grote zalmrode bloemen met gele stippen. Zéér welriekend. Verder zijn er de *Plumeria acutifolia*, de *Plumeria bicolor* en de *Plumeria alba*.

167 Michel Angelo Tilli (1655- Pisa 1740), geneesheer en botanicus, specialist van exotische gewassen, ontwerper van de openbare tuinen in Pisa.

168 Waarschijnlijk Eduard Farnese, vijfde hertog van Parma (1604-1646).

169 Christof Trew (1698-1769), Duits geneesheer en botanicus.